

 **Wydział
Filologiczny**

UNIWERSYTET W BIAŁYMSTOKU

WYDAWNICTWO PRYMAT

**PROFESOR
ALINA KOWALCZYKOWA**

DOKTOR HONORIS CAUSA

**UNIWERSYTETU
W BIAŁYMSTOKU**

Białystok, 11 kwietnia 2018 roku

Redakcja tomu: Joanna Godlewska, Anna Janicka, Jarosław Ławski

Skład: Ewa Frymus-Dąbrowska (Wydawnictwo PRYMAT)

Streszczenia: Dortekest

Korekta: Zespół

Współpraca redakcyjna: Mariusz Śliwowski

ISBN: 978-83-7657-203-1

Na okładce wykorzystano obraz Honoré Daumiere'a *Don Quichotte à cheval*

©Copyright by Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2018

Wydawnictwo Prymat, Mariusz Śliwowski
ul. Hetmańska 42, 15-727 Białystok, tel. 602 766 304, 881 766 304,
e-mail: prymat@biasoft.net, www.prymat.biasoft.net

ALINA KOWALCZYKOWA

**PROFESSOR ARTIUM HUMANIORUM
DOCTOR HONORIS CAUSA**

**UNIVERSITATIS
BIALOSTOCENSIS**

Białystok MMXVIII

*Profesor Alina Kowalczyk, Rybna, 2016 rok.
Fot. Jolanta Zygmunt-Wiezik*

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Uchwała nr 2156 Senatu Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 20 grudnia 2017 roku	11
Życiorys Profesor Aliny Kowalczykowej	13
<i>Profesor Alina Kowalczykowa – Polonistyczna Indywidualność, warszawianka, badaczka romantyzmu.</i> – Laudacja wygłoszona 11 kwietnia 2018 roku przez Promotora, prof. zw. dr. hab. Bogusława Nowowiejskiego	17
Prof. zw. dr hab. Kamila Budrowska (Uniwersytet w Białymstoku) Recenzja przygotowana w związku z wnioskiem o nadanie Profesor Alinie Kowalczykowej tytułu doktora <i>honoris causa</i> Uniwersytetu w Białymstoku	27
Prof. zw. dr hab. dr h.c. Marian Kisiel (Uniwersytet Śląski) Opinia w sprawie nadania Profesor Alinie Kowalczykowej doktoratu honorowego Uniwersytetu w Białymstoku	41

Prof. zw. dr hab. Włodzimierz Szturc (Uniwersytet Jagielloński) Recenzja w postępowaniu o nadanie prof. dr hab. Alinie Kowalczykowej tytułu doktora <i>honoris causa</i> Uniwersytetu w Białymstoku	51
Wykład Profesor Aliny Kowalczykowej	63
Uzasadnienie wniosku Wydziału Historyczno- -Socjologicznego oraz Wydziału Filologicznego	69
Dokumenty	75
Aneks fotograficzny	79
Résumé	87
Summary	91
Zusammenfassung	95
Indeks nazwisk	99

WSTĘP

Dnia 20 grudnia 2017 roku Senat Uniwersytetu w Białymstoku podjął jednogłośnie Uchwałę nr 2156 w sprawie nadania prof. dr hab. Alinie Kowalczykowej tytułu doktora *honoris causa* tej uczelni w uznaniu jej zasług, które ujęto w następującej formule:

„Wybitnej badaczce literatury romantyzmu i XX wieku, w uznaniu jej wkładu w badania nad literaturą i kulturą polską, w tym nad twórczością Juliusza Słowackiego, romantyków polskich oraz europejskich, za zebranie i ocalenie rękopiśmiennego dorobku wielu pisarzy polskich XX wieku, opiekę nad spuścizną literacką i materialną Stefana Żeromskiego oraz stworzenie ogólnopolskiego ruchu nauczycieli humanistów”.

Na prośbę Wydziału Filologicznego procedurę przeprowadził Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, kierowany przez Panią Dziekan, dr hab. Joannę Sadowską, prof. UwB. Oba Wydziały jednoznacznie i w zgodnej współpracy poparły wniosek. Senat Uniwersytetu w Białymstoku uruchomił procedurę dnia 27 września 2017 roku (Uchwała nr 2111), powołując również recenzentów w przewodzie: prof. zw. dr. hab. Mariana Kisiela (Uniwersytet Śląski), prof. zw. dr. hab. Włodzimierza Szturca (Uniwersytet Jagielloński), prof. zw. dr. hab. Kamilę Budrowską (Uniwersytet w Białymstoku).

11 kwietnia 2018 roku w Auli obu Wydziałów, w budynku przy pl. NZS-u 1 w Białymstoku, odbyła się podniosła uroczystość nadania tytułu Doktora *Honoris Causa* Uniwersytetu w Białymstoku Pani Profesor Alinie Kowalczy-

kowej z Instytutu Badań Literackich PAN oraz równocześnie Pani Profesor Halinie Krukowskiej z Uniwersytetu w Białymstoku.

W obecności Jego Magnificencji Rektora Uniwersytetu w Białymstoku, Prof. dr. hab. Roberta Ciborowskiego, Prześwietnego Senatu, Społeczności Akademickiej oraz licznie zgromadzonych Gości Pani Profesor Alina Kowalczykowa odebrała zaszczytny tytuł.

Uroczystości uświetnił koncert Chóru Akademickiego pod dyr. prof. Edwarda Kulikowskiego oraz koncert muzyki poważnej w wykonaniu ks. dr. Zbigniewa Stępniaka z towarzyszeniem Zespołu „Non Terminum”.

Uroczystość była kulminacyjnym akcentem obchodów 50-lecia Środowiska Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, powstałego w 1968 roku, działającego zaś dziś w ramach samodzielnego Wydziału Filologicznego. Prezentowany tom przynosi świadectwa tego niezwykłego dla Społeczności Akademickiej Uniwersytetu Wydarzenia.

Jarosław Ławski

**Uchwała nr 2156
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku
z dnia 20 grudnia 2017 r.**

*w sprawie nadania tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku
prof. dr hab. Alinie Kowalczykowej*

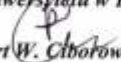
Na podstawie § 7 ust. 6 Statutu Uniwersytetu w Białymstoku Senat Uniwersytetu w Białymstoku uchwała, co następuje:

§ 1

Senat Uniwersytetu w Białymstoku podjął uchwałę o nadaniu tytułu *doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku* prof. dr hab. Alinie Kowalczykowej.

§ 2

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

*Przewodniczący
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku*

Dr hab. Robert W. Ciborowski, prof. UwB

*Profesor Alina Kowalczykowska. Pałac w Rybnej. Konferencja o Krasińskim, 22-23 IV 2016 roku.
Fot. Jolanta Zygmunt-Wiezik*

ŻYCIORYS PROFESOR ALINY KOWALCZYKOWEJ

Alina Kowalczykowska urodziła się 19 lutego 1936 roku w Warszawie. Jej ojcem był Stanisław Lorentz, profesor historii sztuki, wieloletni dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie, matką zaś Irena z Nasfeterów Lorentzowa. W 1952 roku rozpoczęła studia na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego (UW), które jednak przerwała, przenosząc się w 1953 roku na Wydział Filologiczny Uniwersytetu Warszawskiego.

W roku 1957 uzyskała stopień magistra filologii polskiej i została zatrudniona na stanowisku asystenta w Pracowni Bibliografii Retrospektywnej Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (IBL PAN). Debiutowała szkicem *Zza kulis „Sowizdrzała”* („Przegląd Humanistyczny” 1959, nr 4). W latach 1962–1966 odbywała staż doktorancki w Instytucie Badań Literackich, zakończony obroną rozprawy doktorskiej pod tytułem *Rozwój twórczości lirycznej Słonimskiego w latach 1918–1935*. Promotorem pracy był Profesor Kazimierz Wyka.

Pracowała następnie jako adiunkt w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. W tym czasie stale współpracowała z „Pamiętnikiem Literackim”, w którym publikowała artykuły oraz recenzje książek naukowych (1967–1983). Od roku 1973 do 1982 pracowała równocześnie jako adiunkt w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach.

W 1976 roku uzyskała habilitację w Instytucie Badań Literackich PAN na podstawie rozprawy pt. *Romantyczni szaleńcy* i otrzymała tam stanowisko docenta. Od roku 1981 jest członkiem Towarzystwa Popierania i Krzewienia

Nauk (w latach 1992–1995 była w zarządzie). W roku 1982 podjęła pracę na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego. W 1988 roku została członkinią Polskiego PEN Clubu (w latach 1991–1995 zajmowała stanowisko sekretarza generalnego).

W 1991 roku otrzymała tytuł profesora. W tym samym roku została wybrana członkinią Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej PAN. Przez wiele lat aktywnie uczestniczyła w pracach Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów.

Profesor Alina Kowalczukowa wniosła nieoceniony wkład w rozwój polskiego literaturoznawstwa. To między innymi jej prace stanowią fundament współczesnych badań nad romantyzmem: trzykrotnie wznawiany *Słownik literatury polskiej XIX wieku* (współredagowany z prof. Józefem Bachórzem), znakomite syntezы epoki (np. *Romantyzm. Nowe spojrzenie*, Warszawa 2008), antologie „idei programowych” oraz „manifestów romantyzmu” (*Manifesty romantyzmu 1790–1830*, Warszawa 1977; *Idee programowe romantyków polskich. Antologia*, Wrocław 1991), prace o romantycznym pejzażu i romantycznej Warszawie (*Warszawa romantyczna*, Warszawa 1987), studia o Juliuszu Słowackim (*Słowacki*, Warszawa 1994), pionierskie rozprawy o romantycznym teatrze (*Dramat i teatr romantyczny*, Warszawa 1997). Nie jest możliwe profesjonalne zajmowanie się również literaturą dwudziestolecia międzywojennego bez znajomości książek Aliny Kowalczukowej o twórczości Antoniego Słonimskiego (*Liryki Słonimskiego 1918–1935*, Warszawa 1967), romantycznych tradycjach w tej epoce (*Zabawy skamandrytów. Antologia*, Warszawa 1992), bez korzystania z opracowanych przez Profesor Kowalczukową edycji źródłowych (m.in. *Programy i spory literackie w dwudziestoleciu. 1918–1939*, Warszawa 1978; Aleksander Wat, *Korespondencja*, T. 1-2, Warszawa 2005).

W 1995 roku powołała Stowarzyszenie Nauczycieli Humanistów „Provincja”, do którego należeli przez lata najlepsi poloniści w Polsce, elita tej

specjalności. Wśród nich była też większość wyróżniających się nauczycieli z całej północno-wschodniej Polski.

Szczególnie inspirujące i odkrywcze są interdyscyplinarne studia Aliny Kowalczykowej. Jej książki cechują się nie tylko kompetencją najwyższej próby, ale także wyrazistością i oryginalnością stawianych tez.

Nie sposób pominąć stojących na najwyższym poziomie prac popularyzujących wiedzę o literaturze – znakomitych, gruntownie opracowanych podręczników licealnych do romantyzmu i dwudziestolecia międzywojennego, równie nowatorskich podręczników do gimnazjum, atrakcyjnych programów nauczania, mądrych poradników metodycznych i książek dla nauczycieli, stale obecnych na lekcjach języka polskiego zbiorów interpretacji oraz antologii tekstów literackich dla uczniów.

Osobną przestrzeń aktywności Aliny Kowalczykowej wyznacza Jej działalność społeczna, zwłaszcza związana z kulturą, szkolnictwem i edukacją. Inicjatywy podejmowane w tej dziedzinie przez Panią Profesor są niemożliwe do przywołania w ich całości. Dość wymienić tylko niektóre: zaangażowanie w przemiany demokratyczne w okresie późnego PRL-u (Profesor Kowalczykową zapamiętano wówczas jako między innymi niestrudzoną popularyzatorkę wydawnictw drugiego obiegu w środowisku warszawskim PAN), wieloletnia aktywność w PEN Clubie, troska o kształt nowej polskiej szkoły w latach 90. XX wieku i na początku nowego wieku, udział w pracach stowarzyszeń edukacyjnych i kulturalnych (a także tworzenie nowych), wspieranie polonistyki zagranicznej (przede wszystkim na Białorusi, Ukrainie, Litwie), działalność wykładowa niemal we wszystkich zakątkach Polski, opieka nad spuścizną Stefana Żeromskiego i Moniki Żeromskiej, trwająca długie dekady aktywność organizacyjna w środowisku akademickim, wytrwałe uczestnictwo w spotkaniach gremiów zawodowych i stowarzyszeń społecznych. Prof. Kowalczykowa do dziś prowadzi Muzeum Stefana Żeromskiego w jego willi w Konstancinie.

Alina Kowalczykowa jest badaczką wciąż aktywną, nieustannie wykłada i pisze książki naukowe. Ostatnio współredagowała w Białymstoku w Naukowej Serii Wydawniczej „Przełomy/Pogranicza” m.in. tom *Żeromski. Tradycja i eksperyment* (2013) oraz dwutomowe własne *Pisma rozproszone i zarzucone* (T.I: 2014, T.II: 2016).

W roku 2012 została przez środowiska polonistyczne uhonorowana książką *Stolice i prowincje kultury. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesor Alinie Kowalczykowej* (Warszawa 2012, red. J. Brzozowski, M. Skrzypczyk, M. Stanisławski, s. 720).

W 1997 roku została odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

**PROFESOR ALINA KOWALCZYKOWA
– POLONISTYCZNA INDYWIDUALNOŚĆ,
WARSZAWIANKA, BADACZKA ROMANTYZMU**

**– Laudacja wygłoszona 11 kwietnia 2018 roku przez Promotora,
prof. zw. dr. hab. Bogusława Nowowiejskiego, w czasie uroczystości nadania
Doktoratu Honoris Causa Uniwersytetu w Białymstoku**

Ej! ale ziarno się nie darmo sieje,
To i tam w końcu coś widać – nadzieję...

Juliusz Słowacki,
Poema Piasta Dantyszka o piekle (1839)

Magnificencjo Rektorze, Wysoki Senacie,
Wielce Szanowny Doktorze Honorowy, Pani Profesor!
Dostojni Goście!

1.

Przedstawiając sylwetkę Pani Profesor Aliny Kowalczykowej, trudno nie sięgnąć po słowa wzniosłe. Jednak zważywszy na to, iż jest Pani Profesor Kowalczykowa znawczynią także romantycznej ironii, z natury przeciwnej

patosowi, ograniczę się do następującej formuły inicjalnej: Profesor Alina Kowalczykowa to jedna z najbardziej znanych osobowości polonistyki, osobowość podziwiana powszechnie, polonistka wszechstronna; uosobienie najlepszych cnót inteligenta, naukowca i pedagoga.

Nie wiem, czy za wyjaśnienie tego fenomenu pracowitości starczy przywołanie sięgającej XVIII wieku tradycji warszawskiej rodziny Lorentzów, z której się wywodzi Alina Kowalczykowa, wybitny naukowiec, badacz XIX i XX wieku, pedagog, świetny organizator, kolekcjonerka rękopisów i kustosz stworzonego przez siebie Muzeum Żeromskiego w Konstancinie, legendarna postać, od zawsze związana z Warszawą i Instytutem Badań Literackich PAN, w którym pracę rozpoczęła w 1957 roku, gdzie doktoryzowała się u prof. Kazimierza Wyki. Można rzec, iż fenomen Profesor Kowalczykowej polega i na tym, iż jest ona nie tylko częścią legendy warszawskiego i ogólnopolskiego środowiska polonistycznego, lecz również wciąż nieustrudzoną, aktywną organizatorką życia naukowego, o czym przyjdzie tu jeszcze wspomnieć.

Recenzenci dorobku Pani Profesor formułują swe oceny w tonie jednoznacznym. Teatrolog, prof. Włodzimierz Szturc z Uniwersytetu Jagiellońskiego, w konkluzji powiada: „Mam nadzieję, że tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Białymstoku stanie się formą podziękowania za jej pracę i za miłość, jaką obdarza ludzi (...)”; prof. Kamila Budrowska z Uniwersytetu w Białymstoku pisze o „zaszczycie napisania recenzji”, jaki jej przypadł, konkludując: „Zasadność propozycji nie budzi żadnych wątpliwości i pozostaje jedynie przyjemność jej umotywowania”. Z kolei prof. Marian Kisiel, badacz literatury XX stulecia, stwierdza z przekonaniem: „Wielką dumą napawa fakt, że Prześwietny Senat Uniwersytetu w Białymstoku postanowił obdarować jedną z najznakomitszych postaci polonistyki narodowej tak zaszczytnym i godnym laurem: doktoratem honorowym. Profesor Alina Kowalczykowa – niezrów-

nana w swoich poczynaniach historyczka literatury, subtelna i nieapodyktyczna interpretatorka jej sensów, nieustrudzona archiwistka tego, co stulecia XIX i XX zostawiły nam w trosce o ich dalszy i godny los – jak mało kto zasługuje na to, aby stać się nieusuwalną częścią Uniwersytetu w Białymstoku, jego dnia dzisiejszego i jego przyszłości” (s. 1).

Tak jednobrzmiące, mocne w wymowie słowa wybitnych uczonych wypowiadamy dziś w obecności Uczonej, której wkład w badania polonistyczne, organizację życia naukowego i społeczną działalność trudno przecenić. Nie da się w krótkiej laudacji ogarnąć wszystkich wymiarów działalności Pani Profesor. Przybliżmy choć niektóre!

2.

Prof. Alina Kowalczykówna jest nade wszystko wybitną znawczynią literatury XIX i XX wieku, o których to wiekach pisze z wielkim talentem eseisty, pisze językiem, budzącym uznanie kolejnych pokoleń studentów, badaczy i nauczycieli. Nie ma bowiem w Polsce uczelni lub szkoły, gdzie to nazwisko nie byłoby znane. Rozpoczynając karierę w IBL PAN jako prasoznawca uhonorowana dziś Badaczka zapewne nie przypuszczała, iż zdobyte tak doświadczenie wyzyska jako jedna z najbardziej znanych i, podkreślmy, najpoczytniejszych osobowości polonistycznych. Takie jej prace, jak *Romantyczni szaleńcy* (habilitacja z 1976 roku), wielokrotnie wznawiany, a stworzony wraz prof. Józefem Bachórzem *Słownik literatury polskiej XIX wieku* (1989), znakomite monografie, by wymienić tylko *Piłsudski i tradycja* (1991), *Słowacki* (1994), *Dramat i teatr romantyczny* (1997), *Świadectwo autoportretu* (2008), prace warszawianistyczne, jak *Warszawa romantyczna* (1987), świetne i wielo-

krotnie wznawiane antologie: *Manifesty romantyzmu 1790–1830* (1977), *Idee programowe romantyków polskich* (1991) – otóż te i liczne inne prace nagrodzonej dziś Pani Doktor Honoris Causa Uniwersytetu w Białymstoku stały się klasyką dorobku polskiej humanistyki.

Sięgali – i sięgają po nie – nie tylko filolodzy, bo też zakres tematów, jakie te prace obejmują, dalece przekracza kompetencje tradycyjnego historyka literatury. Prof. Kowalczykowa, pozostając badaczem romantyzmu i wieku XX, jest w nich nieraz historykiem, estetykiem, historykiem sztuki, prasoznawcą, pedagogiem i teatrologiem. Badaczka, należy to podkreślić, nigdy nie dała się zwieść metodologiom i ideologiom, zawsze podążała za głosem swej osobowości, a tę cechowała umiejętność zaskakującego stawiania spraw, formułowania wobec tekstów klasycznych pytań przewrotnych, niewygodnych, odświeżających spojrzenie na pisarza, temat, epokę.

Tak właśnie patrzyła na Juliusza Słowackiego, któremu poświęciła wiele studiów i monografię, tak spogląda na Mickiewicza jako autora *Pana Tadeusza*, którego nowe wydanie przygotowuje właśnie w serii Biblioteki Narodowej. Podobnie ujmowała tematy, których badanie przyniosło jej rozgłos: szaleństwa w literaturze, pejzażu, autoportretu, romantycznej Warszawy, estetyki i jej miejsca w życiu narodu pod zaborami oraz wkrótce po odzyskaniu Niepodległości.

Z miłością i docieklivością patrzy na twórczość Antoniego Słonimskiego, Aleksandra Wata, Stefana Żeromskiego jako badaczka i edytorka pism tych twórców, z którymi i z ich rodzinami związana była i jest osobście.

To Alina Kowalczykowa wprowadziła na szeroką skalę refleksję o ironii i grotesce do badań nad literaturą polską. Owszem, zajmowano się tymi tematami w wyrafinowany sposób i przed nią, lecz to jej prace przeniosły te za-

gadnienia na trwałe do dydaktyki uniwersyteckiej i licealnej. Zainicjowały cały nurt badań nad tymi tematami.

Jeszcze jeden wątek godzien uwypuklenia – Alina Kowalczykówna prowadzi badania nad romantyzmem w szerokim kontekście europejskim: jeśli bada romantyków, to w odniesieniu do tego, co w tym czasie działo się we Francji, Niemczech i Anglii. Jeśli pisze o literaturze polskiej, tak przecież świetnej w epoce niewoli, to spogląda na nią przez malarstwo Caspara Davida Friedricha, Johna Constable'a, XIX-wiecznych nazareńczyków czy malarstwo włoskie XVI wieku. Toż samo dotyczy jej studiów nad teatrem. Nie darmo lubi powtarzać, iż to Paryż jest jej miastem ulubionym, paryskie więc teatry, ich repertuar i organizację badała, zabierając się do pisania o dramatopisarstwie emigrantów polskich na paryskim bruku rozrzuconych: Słowackiego, Mickiewicza, Krasińskiego.

Kwintesencją jej postawy – zawsze pełnej zaangażowania, swoistej miłości do badanych twórców, ale też znamionującej się zdrowym dystansem – jest zapewne sławny wywiad o Słowackim pod tytułem *Kocham Julka* (Justyna Sobolewska, „Polityka” 2 IX 2009), w którym wyznała: „Podoba mi się jego sposób życia, dążenie do wykorzystania każdej chwili i nawet skłonność do egzaltacji. Kocham go, choć gdybym go znała, z pewnością by mnie drażnił swym niebotycznym egocentryzmem”.

3.

Zmieniając ton i temat: od kilku lat aż po dziś dzień pochłania Panią Profesor zadanie chyba dla niej samej nieoczekiwane: zajmuje się opisem, analizą i interpretacją kilkunastu ogromnych albumów Jej Ojca, profesora Stanis-

ława Lorentza, kierującego Muzeum Narodowym w latach 1935–1982, a więc prawie przez pół wieku, a wcześniej w latach 1929–1935 konserwatora zabytków województw wileńskiego i nowogródzkiego. Albumy zawierają bezcenny materiał – listy, artykuły, dokumenty – do powojennych losów inteligencji polskiej, dziejów sztuki i zabytków odzyskiwanych od Niemców, losów Zamku Królewskiego w Warszawie, którego odbudową kierował prof. Lorentz. Wiele w nich też materiałów do dziejów Podlasia i Białegostoku. Prof. Kowalczykowa udostępniła nam także niepublikowane lub z czasów wileńskich pochodzące teksty Jej ojca, które ukazały się w Białymstoku w tomie z serii „Colloquia Orientalia Bialostocensia”.

Do tego imponującego dorobku trzeba by koniecznie dodać zasługi prof. Kowalczykowej jako kolekcjonerki rękopisów znakomitych pisarzy polskich, których często osobiście знаła. Zaczęła budować swą kolekcję rękopisów i autografów jako 12-latka. Dzięki niej między innymi teksty Bolesława Leśmiana, Leopolda Staffa, Kazimierza Brandysa, Antoniego Słonimskiego, Tadeusza Konwickiego i Aleksandra Wata są już dziś w zbiorach Biblioteki Narodowej.

Alina Kowalczykowa ma w swej biografii – podobnie jak honorowana wraz z nią Pani Prof. Halina Krukowska – piękną kartę działalności w „Solidarności”, a potem, po ogłoszeniu stanu wojennego, kolportera prasy podziemnej, ksiązek, z czego słynęła w Pałacu Staszica i w całej Warszawie.

Zaprzyjaźniona z rodziną Żeromskich, stworzyła w willi Stefana Żeromskiego w Konstancinie Jęgo Muzeum, którym do dziś – z wielkim nakładem sił i środków – się opiekuje.

Jedną z najwspanialszych kart jej życia pozostaje stworzenie – w okresie burzliwych przemian – kuźni nauczycielskich elit, czyli Stowarzyszenia Nauczycieli Humanistów „Prowincja”, zarejestrowanego w 2001 roku. W kursach,

wykładach, obozach Stowarzyszenia brali udział najaktywniejsi nauczyciele z całej Polski, w tym z Suwałk, Augustowa, Białegostoku. Wykładowcami kursów byli najwybitniejsi podówczas humaniści, by wspomnieć nazwiska profesorów Jerzego Jedlickiego, Michała Głowińskiego, Franciszka Ziejkę, pisarzy, reżyserów, aktorów, jak Julia Hartwig, Jerzy Radziwiłowicz, Krzysztof Zanussi, Andrzej Wajda i wielu innych. Pamięć tej wielkiej wspólnoty nauczycieli, naukowców i ludzi kultury jest wciąż żywa w wielu miejscach Polski, czego świadectwem obecność nauczycieli na dzisiejszej uroczystości. Do historii dydaktyki szkolnej przejdzie też wydany w 1994 roku podręcznik Aliny Kowalczykowej *Romantyzm*, przełomowy w owym czasie, na nowo oświetlający polski romantyzm.

Nie mógłbym nie wspomnieć o zasługach Aliny Kowalczykowej dla Białegostoku i białostockiego środowiska polonistycznego. Od połowy lat 90. XX wieku gości u nas co roku, czasem kilkakrotnie jako prelegentka na uniwersytecie i w szkołach, w Galerii Slendzińskich, z którą to rodziną artystów i malarzy jej Rodzina związana była więzami przyjaźni, w Książnicy Podlaskiej, gdzie spotyka się z białostockimi czytelnikami i nauczycielami. Była *spiritus movens* wielkiej, międzynarodowej Konferencji „Stefan Żeromski i tradycje inteligencji polskiej” (30 V – 2 VI 2011), która odbyła się w Białymstoku, Konstancinie i Warszawie. Recenzuje doktoraty, wspiera białostockie sprawy na forach krajowych, zaangażowała się we wsparcie naszego środowiska w okresie, kiedy Wydział Filologiczny starał się – nie bez oporu czynników ministerialnych – o uprawnienia do doktoryzowania. Jej osobista interwencja, podówczas już wieloletniej członkini Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych, pozwoliła nadać tej sprawie korzystny bieg.

Pani Profesor Kowalczykówna od lat publikuje w Białymstoku: w „Bibliotekarzu Podlaskim” (nr 28/2014) opisała legendarną już dziś wyprawę profe-

sury warszawskiej do Wilna w smutnym jeśli nie przygnębiającym roku 1967, kiedy o podróży do ZSRR nie można było marzyć. (Dodajmy, iż to ona tę wycieczkę, oczywiście, zorganizowała.) Tu, w Białymstoku, opublikowała dwa ważne, obszerne tomy swych *Pism rozproszonych i zarzuconych* (pod red. Anny Janickiej i Grzegorza Kowalskiego, 2014–2016).

Planuje, organizuje, skupia wokół siebie ludzi. Jej celem w tej chwili jest znalezienie jak największej liczby współpracowników, którzy zajęliby się opracowaniem ogromnych albumów Stanisława Lorentza, do czego i nas, białostoczan, wciągnęła. Jest przykładem człowieka, którego dewizą życiową jest otwartość na innych, ciekawość i troskliwość im okazywana. Niewątpliwie to zjednuje jej takich samych przyjaciół w Krakowie i Augustowie, w Katowicach i Wrocławiu.

Recenzenci dorobku Pani Profesor Aliny Kowalczykowej byli jednomyślni w swych ocenach, pisząc o Niej i jej pracach z dumą i nie bez emocji. Pan Prof. Marian Kisiel zauważył w konkluzji:

„Decyzję prześwietnego Senatu Uniwersytetu w Białymstoku, aby uhonorować Panią Profesor Alinę Kowalczykową tytułem doktora honoris causa, przyjąłem z wielką radością. Tak – jak w Soplicowie – z otwartymi ramionami okazuje się radość z przybycia gościa dawno oczekiwanego” (s.6).

Pan Prof. Włodzimierz Szturc ujął rzecz syntetycznie w ten oto sposób: „Profesor Alina Kowalczykowa wniosła wielki wkład w humanistyczne dziedzictwo narodowe”, zauważając przy tym: „Muszę przyznać, że otrzymując tę propozycję, ucieszyłem się, choć wiem, że pisanie recenzji na temat dorobku Mistrza, z którego prac zdobywałem wiedzę i którego książki polecam studentom i współpracownikom, nie jest łatwe” (s.6).

Reprezentująca białostockie środowisko humanistyczne Pani Prof. Kamila Budrowska zamknęła swe wnikliwe dociekania wnioskiem: „(...) pragnę

wyrazić przekonanie, że przyjęcie prof. dr hab. Aliny Kowalczykowej do białostockiej wspólnoty naukowej przysporzy nam radości obcowania z Osobą reprezentującą poziom naukowy nie tyle najwyższy, ile – mistrzowski” (s. 10).

Dodać trzeba, iż za swe osiągnięcia naukowe, za wysiłki dydaktyczne, które z wielkim powodzeniem Pani Profesor podejmowała w Łodzi, Rzeszowie, Kielcach, Grodnie, uhonorowana została w roku 2012 znamienitą księgą zatytułowaną *Stolice i prowincje kultury. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesor Alinie Kowalczykowej* (Warszawa, red. Jacek Brzozowski, Mirosław Skrzypczyk, Marek Stanisz, s. 720), gromadzącą studia wybitnych filologów polskich. Jest to tom szczególnie, bo zredagowany przez naukowców, ale i nauczycieli z Łodzi, Rzeszowa i Szczekocin, zasilony tekstami z wszystkich ośrodków polonistycznych. Z tych więc miejsc i środowisk, na których Osobowość Aliny Kowalczykowej odcisnęła swój wpływ. Wpływ znakomity!

4.

Magnificencjo Rektorze, Wysoki Senacie,
 Wielce Szanowna Pani Profesor, Doktorze Honoris Causa!
 Wielce Szanowni Goście!

Witamy dziś w Społeczności Akademickiej Białegostoku Osobistość, Osobowość znakomitą, Panią Profesor Alinę Kowalczykową. Liczne sygnały z kraju i zagranicy uprawniają mnie do tego, by powiedzieć, że czynimy to z radością w naszym własnym imieniu, ale nie tylko: także w imieniu tych wszystkich krajowych i zagranicznych środowisk naukowych, które wobec Pani Profesor odczuwają szczerzy dług wdzięczności. Czynimy to w okolicz-

nościach szczególnych, świętując półwiecze białostockiego środowiska filologicznego, w którego rozwoju Pani Profesor Kowalczykowa ma swój znaczący udział.

Pani Profesor, dziękuję Pani za to wsparcie, za Pani niestrudzoną pracę – w imieniu naszej Alma Mater i w imieniu licznie tu zgromadzonych Gości z całego kraju.

Raz jeszcze dziękując Pani Profesor, prosimy Panią o przyjęcie tytułu Doktora *Honoris Causa* Uniwersytetu w Białymstoku.

Białystok, 22 lutego 2018 roku

Prof. zw. dr hab. Kamila Budrowska
Wydział Filologiczny
Uniwersytet w Białymstoku

RECENZJA
PRZYGOTOWANA W ZWIĄZKU Z WNIOSEM
O NADANIE PROFESOR
ALINIE KOWALCZYKOWEJ
TYTUŁU DOKTORA *HONORIS CAUSA*
UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU

Przypadł mi w udziale zaszczyt napisania recenzji związanej z wnioskiem o nadanie prof. dr hab. Alinie Kowalczykowej tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Białymstoku. Zasadność propozycji nie budzi żadnych wątpliwości i pozostaje jedynie przyjemność jej umotywowania.

W dokumentach przygotowanych przez Radę Wydziału Historyczno-Socjologicznego Uniwersytetu w Białymstoku czytamy, że Badaczka „[...] wniosła nieoceniony wkład w rozwój polskiego literaturoznawstwa, [...] a Jej prace stanowią fundamenty współczesnych badań nad romantyzmem, [...]”. Podkreślona została także działalność społeczna autorki *Romantycznych szaleńców*, w tym – tak ważne z punktu widzenia rozwoju regionu – wspieranie polonistyk zagranicznych na Białorusi, Litwie i Ukrainie oraz stworzenie i kierowanie Stowarzyszeniem Nauczycieli Humanistów „Prowincja”, którego patronatem objęci zostali wyróżniający się nauczyciele z całej północno-wschodniej Polski.

Rada Wydziału Historyczno-Socjologicznego jednogłośnie poparła wniosek o wszczęcie procedury nadania tytułu doktora *honoris causa* profesor Alinie Kowalczykowej w uznaniu Jej zasług dla białostockiego środowiska polonistycznego i filologicznego, z którym stale współpracuje i które aktywnie wspiera od początku lat 90.

* * *

Profesor Alina Kowalczykowa jest wybitnym historykiem literatury, edytorem i redaktorem, popularyzatorem nauki i działaczem społecznym. Wywodząc się z rodziny o żywych tradycjach intelektualnych – Jej Ojcem był profesor Stanisław Lorentz, długoletni dyrektor Muzeum Narodowego, któremu polska kultura zawdzięcza ocalenie i przywrócenie wielu najważniejszych zabytków, w tym radziwiłłowskiego Nieborowa i Arkadii oraz Zamku Królewskiego w Warszawie – kontynuowała je z pasją, twórczo rozwijając i przekraczając.

Urodziła się w Warszawie w roku 1936. Maturę zdała w wieku lat 16, studia polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim ukończyła w wieku lat 21. Naukowo i zawodowo związała się z Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Tu obroniła pracę doktorską *Rozwój twórczości lirycznej Słonimskiego w latach 1918–1935* (1966 r.), napisaną od kierunku prof. Kazimierza Wyki, tu przygotowała i przedstawiła rozprawę habilitacyjną *Romantyczni szaleńcy* (1976 r.). W 1991 r. uzyskała tytuł naukowy profesora.

Obok pracy w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (kolejno na stanowiskach: asystenta, adiunkta, docenta i profesora) prowadziła dydaktykę uniwersytecką, w latach 1973–1982 – w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach, od roku 1982 – na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego. Warto podkreślić, za biogramem przygotowanym przez Beatę Do-

rosz do słownika *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury*¹, że zakończenie pracy na kieleckiej uczelni miało charakter polityczny i w styczniu 1982 r., w pierwszych tygodniach obowiązywania stanu wojennego, docent Alinę Kowalczykową usunięto dyscyplinarnie z pracy. O Jej działalności w opozycji demokratycznej w okresie PRL-u przyjdzie jeszcze wspomnieć.

W 1981 r. weszła w skład Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk (w okresie 1992–1995 działała w zarządzie Towarzystwa), w 1988 r. – polskiego PEN Clubu (w latach 1991–1995 zajmowała stanowisko sekretarza generalnego), rok później – warszawskiego oddziału Stowarzyszenia Pisarzy Polskich.

W 1991 r. została powołana do Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej PAN. W 1999 r. – jako wybitna znawczyni twórczości autora *Balladyny* – należała do Komitetu Obchodów Roku Słowackiego. Przez wiele lat była także członkiem Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów.

W 1997 r. została odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zainteresowania badawcze prof. Aliny Kowalczykowej koncentrują się wokół kilku tematów. Pierwszy to literatura pierwszej połowy XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem życia i twórczości Juliusza Słowackiego. Bez Jej znakomitych syntez i opracowań edytorskich trudno wyobrazić sobie współczesne badania nad romantyzmem. Drugi, zainicjowany wcześniej, bo już pracą doktorską, to dwudziestolecie międzywojenne. Warto przy tym zauważyć, że w połowie lat 60. okres ten nie cieszył się naukową popularnością z powodów politycznych, stąd studia Aliny Kowalczykowej o Słonimskim, potem o Tuwimie, uznać można za forpocztę zmiany i próbę przywrócenia tematowi należnej rangi. Trzecia istotna kwestia przewijająca się zwłaszcza przez późniejszy okres

---

¹ B. Dorosz, *Alina Kowalczykowa*, w: *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury*, red. J. Czachowska, A. Szałagan, T. 4, Warszawa 1995, s. 312.

aktywności naukowej prof. Kowalczykowej, to badania nad życiem i twórczością oraz dbałość o spuściznę Stefana i Moniki Żeromskich. Prof. Kowalczykowa do dziś prowadzi Muzeum Stefana Żeromskiego w jego willi w Konstancinie.

Osobne, ale bardzo ważne miejsce zajmuje w twórczości Uczonej kwestia upamiętniania Rodziny, zwłaszcza licznych prac naukowych i wszechstronnej działalności Ojca – Prof. Stanisława Lorentza. W ostatnich latach powstały zatem takie opracowania, jak: *O Ojcu – wspomnienia domowe* (1999), *Konserwator Stanisław Lorentz na Wileńszczyźnie – przyczynek* (2003), *Nieborów. Przejmowanie rezydencji. Drobiazgi, uzupełnienia, wspomnienia* (2016), Wrocław 1945. *Z albumów Stanisława Lorentza* (2016), *Album Stanisława Lorentza* (2016).

Różnorodność wybieranych tematów, zawsze opracowywanych z najwyższą starannością i znawstwem, odzwierciedla rozległość zainteresowań badawczych, erudycję oraz przekonanie o konieczności, może nawet polonistycznej m i s j i, utrwalenia najważniejszych XIX i XX-wiecznych przygód polskiego słowa.

Nie sposób opisać wszystkich dzieł naukowych Aliny Kowalczykowej, ich imponująca lista (katalog Biblioteki Narodowej rejestruje do końca 2016 r. 319 rekordów) obejmuje ponad 35 książek naukowych, popularnonaukowych i podręczników, kilkadziesiąt opracowań edytorskich i redakcyjnych, kilkadziesiąt artykułów w czasopismach i pracach zbiorowych. Część publikacji wielokrotnie wznawiano, także w formie zmienionej i uzupełnionej.

Wymieńmy zatem jedynie prace najdonioślejsze z każdej kategorii.

Monografie naukowe: *Liryki Słonimskiego 1918–1935* (Warszawa 1967, seria: „Historia i teoria literatury. Studia”), *Romantyczni szaleńcy* (Warszawa 1977), *Programy i spory literackie w dwudziestoleciu. 1918–1939* (Warszawa 1978), *Pejzaż romantyczny* (Kraków 1982), *Warszawa romantyczna* (Warszawa

1987), *Piłsudski i tradycja* (Chotomów 1991), *Słowacki* (Warszawa 1994, wyd. 2 – 1999), *Dramat i teatr romantyczny* (Warszawa 1997).

Książki popularnonaukowe: *Słonimski* (Warszawa 1972, seria: „Sylwetki współczesnych pisarzy polskich”), *Stefan Żeromski w Zamku* (Warszawa 1985), *Siedmiu bohaterów romantycznych* (Warszawa 1981), „*Kordian*” Juliusza Słowackiego (Warszawa 1990), „*Przedwiośnie*” Stefana Żeromskiego (Warszawa 1998, seria: „Moje lektury”), *Juliusz Słowacki* (Wrocław 2003, seria: „A to Polska właśnie”), *Romantyzm: nowe spojrzenie* (Warszawa 2008), *Żeromski w niepodległej* (Warszawa 2013).

Podręczniki: *Romantyzm. Podręcznik dla szkół ponadpodstawowych* (Warszawa, wyd. 1 – 1994, wyd. 7 – 2000, podręcznik uzupełnia zeszyt ćwiczeń), *Literatura 1918–1939. Podręcznik dla szkół ponadpodstawowych* (Warszawa, wyd. 1 – 1997, wyd. 3 – 1999, plus zeszyt ćwiczeń), seria podręczników do języka polskiego dla klas 1-3 gimnazjów *Kto czyta, nie błądzi. Literatura i kultura* (współautorem opracowań dla klasy 1 i 2 jest Krzysztof Mrowcewicz), obejmująca podręczniki i przewodnik dla nauczycieli (Warszawa, wyd. 1 – 1999, kolejne – 2000, 2001, 2004, 2005), *Wiek XIX. Romantyzm – realizm. Materiały do dziejów sztuki – dla liceów i gimnazjów* (Warszawa 2001), *Od modernizmu do roku 1939: materiały do dziejów sztuki – dla liceów* (Warszawa 2002, współautorka – Ewa Paczoska).

Opracowania edytorskie: Antoni Słonimski, *Poezje zebrane* (Warszawa 1964), Julian Tuwim, *Wiersze zebrane* (Warszawa 1971, T. 1-2) oraz *Wiersze* (Warszawa 1986), *Manifesty romantyzmu 1790–1830. Anglia, Niemcy, Francja* (Warszawa 1975, wyd. 2 – 1997), Juliusz Słowacki *Fantazy. Nowa Dejanira* (Kraków 1998, wyd. 2 – 1999), Stanisław Pigoń, Monika Żeromska, *Korespondencja wzajemna (1952–1968)* (Rzeszów 2004, współautor opracowania – Zdzisław Jerzy Adamczyk), Aleksander Wat *Korespondencja* (Warszawa 2005,

T. 1-2), przede wszystkim zaś kilka edycji przygotowanych do kanonicznej dla polskiego literaturoznawstwa i dydaktyki uniwersyteckiej ossolińskiej serii „Biblioteka Narodowa” – Juliusz Słowacki *Krąg pism mistycznych* (Wrocław 1982, wyd. 2 – 1997), *Idee programowe romantyków polskich* (Wrocław 1991), Juliusz Słowacki *Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w pięciu aktach* (Wrocław 1992 i wyd. następne), Juliusz Słowacki *Beniowski. Poema* (Wrocław 1996 i wyd. następne).

Na osobną wzmiankę zasługują *Ciemne drogi szaleństwa* (Kraków 1978), antologia tekstów z serii „Biblioteka Romantyczna” oraz *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, współredagowany wraz z prof. Józefem Bachórzem (Wrocław 1991), liczące sobie ponad 1000 stron (!) kompendium wiedzy na temat dziewiętnastowieczności.

Warto podkreślić, że dorobek Aliny Kowalczykowej buduje układ dopełniający: poszczególne prace, skierowane do różnych adresatów zainteresowanych literaturoznawczą materia, wiążą się ze sobą i uzupełniają. Obok rozprawy naukowej, pojawia się zatem – poświęcona temu samemu zagadnieniu – praca popularyzatorska, podręcznik, antologia, a towarzyszy im edycja tekstów źródłowych. Przepływ taki łatwo można wykazać na przykładzie wzmiankowanych tematów wiodących. Przykładowo – romantyzmu i Słowackiego: monografie naukowe – *Romantyczni szaleńcy, Słowacki, Dramat i teatr romantyczny*, prace popularnonaukowe – *„Kordian” Juliusza Słowackiego, Juliusz Słowacki*, podręczniki – *Romantyzm. Podręcznik dla szkół ponadpodstawowych, Wiek XIX. Romantyzm – realizm. Materiały do dziejów sztuki – dla liceów i gimnazjów*, edycje – *Manifesty romantyzmu 1790–1830. Anglia, Niemcy, Francja*, Juliusz Słowacki: *Fantazy. Nowa Dejanira, Krąg pism mistycznych, Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w pięciu aktach, Beniowski. Poema*, słowniki – *Słownik literatury polskiej wieku XIX*.

Zestawienie to uprawnia do myślenia, że ze swoją myślą i wiedzą dotrzeć pragnie Autorka do czytelników o różnych kwalifikacjach: od znakomicie obeznanych z tematem badaczy epoki, do kilkunastoletnich uczniów, dla których kontakt z wielką literaturą lat 1822–1863 może być formujący, a przy tym – jednorazowy. W owym chętnym opuszczaniu naukowej „wieży z kości słoniowej” widzieć można realizację idei pracy u podstaw, a także kontynuację posłannictwa Żeromskiego.

Jakie przełomowe i inspirujące kolejne generacje tezy wprowadziła Alina Kowalczykowa do polskiej myśli humanistycznej?

Przez lata związana była z IBL-owską Pracownią Historii Literatury Okresu Romantyzmu, o której pisze Maria Kalinowska: „Miejsce IBL-owskich badań nad romantyzmem w powojennej reinterpretacji polskiego romantyzmu jest szczególne, a ich znaczenie nie do przecenienia. Zarówno w obszarze prac dokumentacyjnych oraz edytorsko-tekstologicznych, jak i w zakresie interpretacyjnym, a także kompendiów i wielkich syntez epoki. W środowisku polonistycznym mówi się o IBL-owskiej szkole badań nad romantyzmem. Stworzonej w ciągu kilkudziesięciu lat przez badaczy o wyrazistych i wybitnych indywidualnościach”².

Wśród nich wymienia Kalinowska: Marię Żmigrodzką, Marię Janion, Zofię Stefanowską, a także – Alinę Kowalczykową i Jej Mistrza – Kazimierza Wykę, a za specyfikę „szkoły” uznaje „[...] rozpatrywanie literatury w macierzystym kontekście historycznym i w związku z szeroko rozumianym światem idei, również historycznie zakorzenionych”³. Świetność szkoły przypadła na lata 60. i 70. XX wieku, które Marek Kwapiszewski nazwał nawet „złotymi

² M. Kalinowska, *Marii Żmigrodzkiej wizja romantyzmu polskiego*, w: *IBL w PRL*, red. E. Kiślak, T. 1, *Studia i wspomnienia*, Warszawa 2016, s. 275.

³ Tamże, s. 275–276.

latami IBL-u”⁴. Początek lat 80., mimo iż nadal powstawały i drukowane były znakomite prace, naznaczony został ponurym cieniem stanu wojennego.

Nowe sposoby myślenia o literaturze polskiej pierwszej połowy wieku XIX wprowadza Alina Kowalczykowa już w pracy habilitacyjnej *Romantyczni szaleńcy* z 1977 r. Wydobycie z głębi literackiej materii i opracowanie motywu (w tym słynnej „ankiety” i listy jej respondentów – oszalałych postaci literackich) zdaje się z dzisiejszej perspektywy gestem oczywistym, podobnie jak każdy inny tak trafny naukowy pomysł. Trudno sobie wyobrazić myślenie o polskiej literaturze romantycznej bez systematycznego przyjrzenia się ważnej znaczeniowo i frekwencyjnie kwestii. Sama autorka wyjaśnia niebywałą popularność motywu:

„[...] społeczna izolacja bohatera jest oczywiście nieszczęściem, stawia go w sytuacji szaleńca, ale jest jednocześnie wyzwoleniem nie tylko od krępujących norm kulturowych, lecz także od zracjonalizowanego, oficjalnego bagażu intelektualnego epoki. I oto otwiera się zupełnie nowa perspektywa: jeśli pisarz jest nastawiony zdecydowanie negatywnie wobec współczesnego sobie świata, jeśli prorokuje jego zagładę, a w utrwalonym, istniejącym porządku widzi źródło zła, wówczas – konsekwentnie – jedynie szaleniec, czyli człowiek do tego porządku nie przynależny, może nosić w sobie załączki przyszłości”⁵.

Pejzaż romantyczny ogłoszony w 1982 roku w serii „Biblioteka Romantyczna”, wydawanej pod redakcją naukową Marii Janion, to także „klasyczna” praca prof. Kowalczykowej. Korzystały z niej wszystkie chyba generacje studenckiej młodzieży polonistycznej, przyswajając takie zagadnienia, jak: „pejzaż

⁴ M. Kwapiszewski, *Rola badań nad romantyzmem w IBL PAN w latach 1948–1989*, w: *IBL w PRL*, dz. cyt., T. 1, s. 274.

⁵ A. Kowalczykowa, *Romantyczni szaleńcy*, Warszawa 1977, s. 198.

pogardzany”, „zasmucający urok ruin”, czy „polski pejzaż refleksyjny”. Praca nosi ważną cechę stylu pisarstwa Autorki, a mianowicie zwięzłość (i książka *Romantyczni szaleńcy* imponowała umiejętnością kondensacji), skomponowana jest bowiem ze stosunkowo zwięzłego wstępu i antologii polskich tekstów literackich, nazwanej „antologią romantycznego pejzażu”. Całość uzupełniają reprodukcje dzieł malarskich z epoki (dobrze dobrane ilustracje są inną z cech dystynktywnych prac Aliny Kowalczykowej), ważne zwłaszcza w dobie „przed-internetowej”, gdy niedostępność materiału ikonograficznego stanowiła dla wielu odbiorców nieprzekraczalną barierą.

Kolejna przełomowa praca Aliny Kowalczykowej – *Słowacki* – powstała stosunkowo późno (1994), zważywszy zaawansowany stan badań Autorki nad życiem i twórczością poety. Dość wspomnieć, że publikację poprzedziły dwie krytyczne edycje przygotowane do ossolińskiej serii „Biblioteka Narodowa”: *Krąg pism mistycznych*, *Sen srebrny Salomei*. *Romans dramatyczny w pięciu aktach*. Nie jest nauką tajemniczą, że przygotowują je zawsze najlepsi znawcy danego tematu. W monografii, nazwanej przez redaktorów także „nowoczesną biografią”, wykorzystane zostały, jak przyznaje w przedmowie Autorka, pomysły zapisanie w szkicach publikowanych już od lat 70. oraz artykuły publikowane w kolejnej dekadzie. Można zatem powiedzieć, że książka dojrzewała długo, a gdy ujrzała światło dzienne, weszła do obfitego stanu badań nad życiem i twórczością wieszczą jako pozycja kanoniczna.

Tu wspomnieć należy o innych jeszcze, niż przywoływana zwięzłość i intersemiotyczność, cechach stylu naukowego Aliny Kowalczykowej. We wstępie do tomu drugiego *Pism rozproszonych i zarzuconych* Jarosław Ławski pisze o „światności pióra Autorki”, którą nazywa: „[...] w pełni oryginalną eseistką, obdarzoną talentem stylistycznym i narracyjnym, a nade wszystko wyobraźnią”. Dalej wymienia: pomysłowość, polemiczne zacięcie, upodobanie do formy dopowiedzenia, „marginesu”, erudycyjność, a także talent żywego opo-

wiadania⁶. Wspomnieć można także o empatii wobec podjętych tematów, a także dyskretnym poczuciu humoru, który objawia się na przykład w tytułach takich, jak: *Kocham Julka*⁷, czy „*Nasz szkapę*” i *inne nieszczęścia*⁸.

Poza intensywną działalnością publikacyjną dzieło prof. Aliny Kowalczykowej budują inne dokonania. Jest nauczycielem wielu aktywnych naukowo młodych polonistów, promotorem (przykładowo wymienić można doktorat Krzysztofa Jaworskiego o Brunonie Jasińskim, czy Teresy Daleckiej o dziejach polonistyki wileńskiej w latach 1919–1939) i recenzentem licznych prac doktorskich i habilitacyjnych. Wchodzi w skład Rady Naukowej IBL PAN, a także naukowych serii wydawniczych: „Biblioteka Narodowa”, „Czarny Romanizm”, „Przełomy/Pogranicza. Studia Literackie”.

Na uwagę zasługuje także praca społeczna Badaczki, charakter której wiąże się ściśle z czasem historycznym: przed 1989 to udział w opozycji demokratycznej, po 1989 – zainteresowanie kondycją szkolnej polonistyki w demokratyzującym się kraju.

W chwili podniosłej i pięknej, gdy wnioskuje się o przyznanie doktoratu *honoris causa* wieńczącego lata naukowej i społecznej pracy, warto pamiętać, że przypadły one w dużej części na czas twórczej i osobistej wolności niesprzyjający.

W środowisku naukowym prof. Kowalczykowa zapamiętana została jako niestrudzona kolporterka niezależnej prasy. „[...]” przychodziła co drugi

⁶ J. Ławski, *Słowo od Redakcji*, w: A. Kowalczykowa, *Pisma rozproszone i zarzucone*, T. 2: *Wobec współczesności. Tematy poważne i mniej serio*, red. A. Janicka, G. Kowalski, Białystok, 2016, s. 7-8.

⁷ A. Kowalczykowa, *Kocham Julka. Rozmowa z prof. A. Kowalczykową o najbardziej niedocenionym polskim romantyku*, rozm. J. Sobolewska, „Polityka” 2009, nr 36, s. 46-48.

⁸ A. Kowalczykowa, „*Nasza szkapę*” i *inne nieszczęścia*. (Zarówno uczniów, jak i nauczycieli trzeba kształcić inaczej), „Polityka” 1995, nr 8, s. 16.

dzień, czy co trzeci – wspomina Bożena Nieznańska, starszy kustosz działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki IBL PAN – i przywoziła w takim wózecku pełno książek drugoobiegowych, czasopism i prosiła mnie, bo nie mogła na przykład czekać, żebym komuś przekazała. Przychodziła prof. Brodzka, brała coś, prof. Okopień-Sławińska czy przychodzili ludzie z Instytutu Nauk Prawnych PAN po bibułę, przychodzili ludzie z uniwersytetu. Dużo ludzi wiedziało, że pani Alina Kowalczykowa zostawiała coś dla nich. [...] I właśnie ona była naszą podstawową komórką, jeśli chodzi o książki, i o czasopisma, i o pisemka”⁹. Warto wspomnieć, że dziś Biblioteka IBL PAN ma jeden z największych w Polsce zbiór literatury drugoobiegowej. Wielka w tym zasługa i prof. Kowalczykowej.

We wrześniu 1980 weszła Uczona w skład komitetu założycielskiego instytutowego NSZZ „Solidarność”. Po delegalizacji związku nie przerwała pracy i była członkiem Komisji Rewizyjnej struktur podziemnych aż do roku 1988. W latach 1983–1989 współorganizowała wiele akcji oporu wobec komunistycznej władzy: upamiętnianie rocznicy uchwalenia Konstytucji Trzeciego Maja, manifestacje związane z 63. rocznicą odzyskania niepodległości, wystosowanie listu otwartego w sprawie ukrywania prawdy na temat śmierci Grzegorza Przemyka, listu w sprawie przywrócenia do pracy Jana Józefa Lipskiego.

Po przełomie roku 1989 uwagę Uczonej przyciągnęły już nie sprawy natury politycznej, ale kondycja szkolnej polonistyki. Włączyła się więc czynnie w dyskusje nad kanonem lektur szkolnych oraz przygotowanie podręczników do języka polskiego dla liceów i gimnazjów. Opracowała ponadto kilka poradników metodycznych, książek dla nauczycieli oraz antologii i interpretacji do

⁹ *Zbiory bardzo specjalne. Rozmowa z Elżbietą Nieznańską, emerytowanym st. kustoszem Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki IBL*, w: *IBL w PRL*, dz. cyt., T. 2, s. 430.

użytku szkolnego, np.: *Zbliżenia: literatura, historia, mit* (Warszawa 1998, seria „Szkolna Biblioteka Humanisty”), *Zaczynając od Baudelaire'a. Interpretacje* (Warszawa 1999, wraz z Teresą Marciszuk). Ukoronowaniem działań na rzecz poprawy kondycji nauczania w zreformowanej szkole była jednak idea oraz powołanie do życia Stowarzyszenia Nauczycieli Humanistów „Prowincja”, organizującego od roku szkolnego 1996/1997 różne formy wspierania pracy najlepszych nauczycieli z mniejszych ośrodków. Powtórzyła tu prof. Alina Kowalczykowa gest patrona Stowarzyszenia, Stefana Żeromskiego, który w roku 1924 zainaugurował kursy wakacyjne dla nauczycieli¹⁰.

W 2007 r., na dziesięciolecie wyjazdowych kursów naukowych (w tym czasie odbyło się ich aż 23!), została uhonorowana niezwykle akademią „ku czci”, złożoną z pokazów, śpiewów i inscenizacji fragmentów ulubionych utworów, przede wszystkim Słowackiego¹¹. W 2012 r. otrzymała pamiątkową księgą: *Stolice i prowincje kultury. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesor Alinie Kowalczykowej* (Warszawa 2012, ponad 700 stron).

Na zakończenie laudacji wróćmy do zagadnienia, od której się ona rozpoczyna: związków Aliny Kowalczykowej z białostocką Alma Mater. Wymieńmy tylko te najważniejsze: wspierała starania Wydziału Filologicznego o uzyskanie uprawnień do doktoryzowania w dziedzinie literaturoznawstwa, uczestniczyła i uczestniczy w rozwoju kadry naukowej jako recenzent, jest aktywnym uczestnikiem konferencji naukowych, regularnie wygłasza wykłady gościnne, jako znana kolekcjonerka przekazuje białostockim bibliotekom cenne książki i rękopisy, jest członkiem rad naukowych serii wydawniczych. Ponadto w ostatnim czasie wydała w serii „Przełomy/Pogranicza. Studia Literackie” dwa tomy o charakterze monograficznym (2014 i 2016), do druku przygotowuje kolejny.

¹⁰ A. Kowalczykowa, *Stowarzyszenie Nauczycieli Humanistów „Prowincja”*, w: tejże, *Pisma rozproszone i zarzucone*, T. 2, dz. cyt., s. 358.

¹¹ Tamże, s. 372.

* * *

Deklarując pełne poparcie dla inicjatywy podjętej przez Kolegów z Wydziału Historyczno-Socjologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, pragnę wyrazić przekonanie, że przyjęcie prof. dr hab. Aliny Kowalczykowej do białostockiej wspólnoty akademickiej przysporzy nam radości obcowania z Osobą reprezentującą poziom naukowy nie tyle najwyższy, ile – mistrzowski.

Prof. dr hab. dr h. c. Marian Kisiel
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

OPINIA
W SPRAWIE NADANIA
PROFESOR ALINIE KOWALCZYKOWEJ
DOKTORATU HONOROWEGO
UNIwersytetu w Białymstoku

Wielką dumą napawa fakt, że Prześwietny Senat Uniwersytetu w Białymstoku postanowił obdarować jedną z najznakomitszych postaci polonistyki narodowej tak zaszczytnym i godnym laurem: doktoratem honorowym. Profesor Alina Kowalczykowa – niezrównana w swoich poczynaniach historyczka literatury, subtelna i nieapodyktyczna interpretatorka jej sensów, nieustrudzona archiwistka tego, co stulecia XIX i XX zostawiły nam w trosce o ich dalszy i godny los – jak mało kto zasługuje na to, aby stać się nieusuwalną częścią Uniwersytetu w Białymstoku, jego dnia dzisiejszego i jego przyszłości.

Wdzięczni jesteśmy za sześćdziesiąt lat Jej mądrego i dobrego słowa, jakie kierowała – i kieruje – do swoich uczniów, czytelników i słuchaczy. Wyróżnienie akademickie, które przypadnie w roku 2018, będzie realnym docenieniem pracy Pani Profesor nad dwoma epokami: Polski rozdarłej przez trzech zaborców i Polski Odrodzonej. Ale będzie to także docenienie symboliczne. W stulecie odzyskania niepodległości Uniwersytet w Białymstoku kłania się z szacunkiem Polonistce-Literaturoznawczyni, dla której pamięć przeszłości

i troska o przyszłość są immanentnie zapisane w literackich obrazach. Literatura jest bowiem „przeznaczona do zatrzymania czasu w jego niszczącym biegu”, jak pisał Jan Parandowski. A „przeszłość – przypomina nam Cyprian Kamil Norwid – jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”.

Teraźniejszość i historia są żywiołem Profesor Aliny Kowalczykowej. Wychowana w domu o tradycjach społecznikowskich, sama przez lata niesie – i zapala do jej noszenia – ideę „świata pracy”, mądrych i szlachetnych osobowości, które powinny złączyć się w budowaniu tego, co służy wszystkim. W Jej postawie nie ma nic wyniosłego i oczekującego na splendor. Jako skromny „pracownik kultury” (tak w międzywojniu nazywano i profesorów, i bibliotekarzy), otwarty sercem, nieograniczony myślą, tworzyła i współtworzyła przez lata różne środowiska szkolne i naukowe. Dzisiaj pozostaje we wdzięcznej pamięci zarówno krajowego grona akademickiego – Katowic, Kielc, Łodzi, Rzeszowa..., jak również polonistów zagranicznych – z Białorusi, Litwy, Ukrainy... Jej obecność w kulturze jest widoczna wśród tych, którzy na obrzeżach centrum niosą – nieegoistycznie! – ten sam bagaż odpowiedzialnego uczestnictwa dla wspólnego dobra.

Grono uczniów Pani Profesor jest większe niż to zostało udokumentowane w polskiej bazie nauki, a krąg Jej współpracowników nie daje się w ogóle policzyć. Kiedy w roku 2012 ukazała się jubileuszowa księga prac ofiarowanych wybitnej uczoniej, nadano jej tytuł *Stolice i prowincje kultury*. Nacisk został tu położony nie tylko na słowo: „stolice”, ale i na „prowincje”. Była w tym też ukryta intencja, że każda „prowincja” ma swoją „stolicę”. Parafrazując słowa Marii Janion o romantycznym marzycielu, powiedziałbym zatem, że stolice są tam, gdzie ich nie ma, a nie ma ich tu, gdzie są. Profesor Alinie Kowalczykowej – znakomitej badaczce romantyzmu i współczesności – ta parafraza zapewne przypadnie do gustu. Ale też jest ona tej sentencji najdoskonalszym przykładem.

Urodziła się w Warszawie 19 lutego 1936 roku i z tym miastem związała swój los. Jej rodzicami byli Irena z Nasfeterów (1903–1983) i Stanisław Lorentz (1899–1991), profesor historii sztuki, muzeolog, niebywale zasłużony dla ratowania kultury narodowej w czasie II wojny światowej. Starszą siostrą Aliny Kowalczykowej była Irena Nowak (1928–1995), socjolog, uczennica Stanisława Ossowskiego i współpracowniczka Marii Ossowskiej. Wyniesiony z domu szacunek do pracy, ludzi i wartości, wpłynął na późniejszy życiorys Aliny Lorentzówny. Podobnie jak jej ojciec – niestrudzony społecznik i strażnik kultury narodowej, a także jej siostra Irena – współzałożycielka Towarzystwa Kursów Naukowych i krzewicielka wolnej myśli, i ona – w pierw studentka fizyki, a później filologii polskiej Uniwersytetu Warszawskiego – całą swoją energię skierowała w stronę tego, co „przy człowieku”.

Jej postawę znamionuje – jak przeczytamy w sylwetce otwierającej tom *Stolice i prowincje kultury* – „szczególna wrażliwość na człowieka i jego sprawy, zwłaszcza na człowieka działającego w kulturze, określającego swoją tożsamość przez aktywny wybór tradycji i kształtowanie teraźniejszości, zmagającego się z codziennością, przeżywającego własny los tyleż w przestrzeni publicznej, co w obszarach prywatności i nieoficjalności, podejmującego codzienny wysiłek nadawania znaczenia swojemu życiu i sensu własnym działaniom”. Każdy, kto zna Panią Profesor, wie, że nie są to słowa na wyrost. Ona, rzeczywiście, z takim, największą skromnością nawet, pyta o to, co najważniejsze: o los i sens. Nie rozgranicza literatury i życia. Wie, że w literaturze zamyka się konkretne doświadczenie, a w nim jest niepodrabialna opowieść o tym, co było i już nigdy się nie powtórzy.

Wdzięczni uczniowie napisali: „Alinę Kowalczykową od lat interesuje [...] zmieniająca się rzeczywistość i ludzie w niej zanurzeni, wyrastanie teraźniejszej kultury z gleby wielowiekowego dziedzictwa, bliskość sfery publicznej i prywatnej, a także zmienny rytm codziennego życia, jego konkretność, nama-

calność, realność. I oczywiście sztuka – jako forma toczona na bieżąco i na serio dialogu z rzeczywistością”. Chłonność: tak należałoby zatem określić owo bezustanne zainteresowanie światem, jego urodą i kolorystyką, ludźmi uczestniczącymi w przemianach czasu i zdarzeń. W jakimś sensie – niemetaforycznym, lecz dosłownym – tę postawę należałoby nazwać utylitarną. Piotr Chmielowski tłumaczył to słowo jako „użyteczność”.

Jak użyteczna jest Profesor Alina Kowalczykowa?

Po ukończeniu studiów polonistycznych podjęła pracę w Instytucie Badań Literackich PAN, najpierw jako dokumentalistka, a później, po odbytych stażu doktoranckim i obronionej – w klasie prof. Kazimierza Wyki – pracy doktorskiej o międzywojennej liryce Antoniego Słonimskiego, jako adiunkt. Tutaj uzyskała habilitację (1976), została zatrudniona jako docent, a następnie – po nadaniu tytułu naukowego – jako profesor (1991). Jednocześnie uczyła na innych uczelniach: w Kielcach, Łodzi, Rzeszowie. Przez cały ten czas służyła całemu środowisku, pełniąc rozmaite funkcje w Towarzystwie Popierania i Krzewienia Nauk, Komitecie Nauk o Literaturze Polskiej PAN, Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów, polskim PEN Clubie. W 1995 roku powołała Stowarzyszenie Nauczycieli Humanistów „Prowincja”, łącząc nas w tym, co najcenniejsze: w obrębie najlepszych wzorów edukacji humanistycznej, niewyłącznie polonistycznej, lecz kulturowej i interdyscyplinarnej. Bezinteresowna strażniczka pamięci o Stefanie Żeromskim i jego rodzinie, jest także propagatorką dzieła pisarza. Jako charyzmatyczna wykładowczyni od lat wpływa na postawy najlepszych uczniów, w tym tych, którzy sprawdzają swoje umiejętności i kompetencje podczas Olimpiady Literatury i Języka Polskiego...

Przerwijmy. Bogatego życiorysu nie da się zamknąć w jednym czy dwóch akapitach. Słowniki także nie dają wiarygodnej wiedzy o nas samych. Zapytajmy zatem o to, co zostało wysłowione.

Profesor Alina Kowalczykowa jest literaturoznawczynią. Wiemy: nie do zastąpienia. Tylko ludzie nie do zastąpienia potrafią swoją opowieścią wprowadzić nas w świat, o jakim marzył podmiot wiersza Ewy Lipskiej: „Tak pisać aby nędzarz / myślał że pieniądze. // A ci co umierają: / że to urodziny”. Pani Profesor przywołuje światy, które odeszły w niepamięć wraz z ich ostatnimi przedstawicielami. I te romantyczne, i te z międzywojnia. Pod jej piórem ożywa miasto (Warszawa) i ożywa świat (Polska). Powiedzieć można, że w książkach i studiach uczonej stają naprzeciw siebie dwa stulecia, tak mocno są z sobą sprzęgnięte, że i dzisiaj odczuwamy ich morderczy uścisk.

Romantyzm i współczesność zatruta romantyzmem – oto główna troska i fascynacja uczonej.

Profesor Alina Kowalczykowa zaczynała od lektury współczesności, ale później jej myśl wypełnił romantyzm. Współczesność rozumiała tak, jak inni przedstawiciele jej pokolenia – od międzywojnia. Najwięcej uwagi poświęciła Skamandrytom, głosicielom terażniejszości, lecz w uścisku z literacką (tematyczną, gatunkową, językową) przeszłością. Tym, co ją interesowało, była socjologia życia literackiego: Jak łączą się z sobą pisarze/poeci? Na jakiej zasadzie? W czyją stronę kierują ostrze manifestów i pamfletów? Czy literatura jest dla nich sprawą warsztatu czy idei? Czy potrafią się przy tym bawić, a jeżeli tak, to w jaki sposób?

Socjologia życia literackiego nie jest, powiada uczona, dodatkiem do literatury, ale jej przedustawną koniecznością.

Takie przesłanie niesie dokumentacyjna, a jednocześnie dowcipna monografia *Programy i spory literackie w dwudziestoleciu* (1978, 1981). Wychowało się na niej kilka roczników polonistów. W wartko napisanej i niestroniącej od anegdoty książce poznaliśmy dancingowy czar „Ziemiańskiej” i okrutny rygor Berezy Kartuskiej, radość początków Niepodległej i strach przed jej nieuchronnym końcem. Profesor Alina Kowalczykowa w tej zbójczej książce –

wydanej na sześćdziesięciolecie Polski Odrodzonej – unaoczniała nam, że „radość z odzyskanego śmietnika” nie jest tylko poznawczym optymizmem, ale także perspektywą nieuchronnej utraty. Warto może wznović dzisiaj tę pracę, by mogli na niej uczyć się głosiciele prawd wydumanych, ponieważ ma ona w sobie zarówno rześkość źródlanej wody, jak również smak przygody, która już nigdy się już nie powtórzy.

Współczesności poświęciła uczona więcej uwagi. Studia o Antonim Słonińskim i Julianie Tuwimie, o Janie Lechoniu i Władysławie Broniewskim, o Józefie Piłsudskim i Stefanie Żeromskim (oraz jego *Przedwiośniu*), uświadamiają, że wraz z interpretatorką – krok w krok – idzie dokumentalistka, archiwistka, strażniczka chwil i momentów; jakby powiedział Bogdan Czaykowski: „nanosekund istnienia”. Chcę przez to powiedzieć, że Profesor Alina Kowalczykowa nie ufa temu, co nie jest źródłem. Wielokrotnie sprawdza, czyta na nowo, powraca do szpargałów i zwitków, z tą samą pewnością, że ukryta jest w nich niezbywalna prawda. Jej lektura korespondencji – między innymi – Aleksandra Wata, Jerzego Stempowskiego, Czesława i Janiny Miłoszów czy Stanisława Pigonia i Moniki Żeromskiej – przekonuje, że słowo prywatne jest kluczem nie tylko do psychologii pisarza, ale w ogóle do epoki, w jakiej żył, funkcjonował, z którą brał się za bary i od której uwolnić się nie mógł.

Profesor Alina Kowalczykowa jest kimś więcej niż edytorem tekstów i interpretatorem sensów niejawnych. Swoją znajomością epoki obdarowuje innych. Nie ma wśród liczących się badaczy współczesności nikogo, kto nie korzystałby z jej bezinteresownej podpowiedzi. Składają się one na szereg niezapisanych szkiców, może książek. Nie zawsze możemy je odnaleźć w „przypisach wdzięczności”.

Romantyzmowi poświęciła uczona znacznie więcej uwagi niż współczesności. W cytowanej sylwetce z tomu *Stolice i prowincje kultury* przeczytamy:

„Pani Profesor konsekwentnie podkreśla te rysy epoki, które przez lata uznawano za drugoplanowe, wręcz marginalne: europejskość i uniwersalizm polskiego romantyzmu, zmagania ówczesnych pisarzy z cywilizacją techniczną i ich zainteresowanie miastem, fascynację codziennością i szaleństwem, problemami estetycznymi i rolą groteski, filiacje literatury romantycznej z malarstwem i teatrem, znaczenie pisarstwa kobiet...”.

Nic dziwnego: Profesor Alinę Kowalczykową interesuje w romantyzmie to samo, co we współczesności dostępnej jej pamięci i interlokutorów. Uczona nie wydziela sztucznie epok literackich czy historycznych jako związków idei i/lub programów estetycznych, ona chce je widzieć – i widzi – w ich prawdziwości, to znaczy – w życiu codziennym a nie wyobrażonym, zmaganiach z ciałem i duchem. Każdy świat – ten miniony i ten, w którym jesteśmy teraz – ma swoją niepowtarzalną postać. Badaczka chce go opisać, dlatego sięga do świadectw, a ponieważ nie ma bardziej wiarygodnych niż literackie, opiera się na dokumentacjach pragnień, notacjach kuchennych, skreśleniach i papierowych przetarciach. Dlaczego to ją tak interesuje? Dlaczego poświęca czas na coś, co jest może niepoznawalne? Na to pytanie nie ma odpowiedzi. Czasami szukamy niepoznawalnego.

Być może dlatego w literaturze romantycznej zainteresowali uczoną romantyczni szaleńcy, Juliusz Słowacki (pisma mistyczne, *Kordian* i *Sen srebrny Salomei*), dramat i teatr romantyczny. Literatura nieoczywistości. Autorka *Romantyzmu. Nowego spojrzenia* przygląda się tej nieoczywistości w ponowionej lekturze. Kiedy przed laty innych interesował historyzm, ona pytała o egzystencję; kiedy innych – idee, ją – codzienność, kiedy innych polskość, ją – europejskość. Nie było w tym przekory. Raczej odejście od skostniałych wyobrażeń. Znakomicie pokazuje to pierwszy tom *Jej Pism zarzuconych i rozproszonych*, które są skupione „wokół romantyzmu”, a przecież nie „wokół”, ale

w jego „centrum”, w istocie samej, „duchu”. Tom drugi nosi podtytuł mniej zobowiązujący: „tematy poważne i mniej serio”. Zamyka się w nim postawa uczonnej skierowana „wobec współczesności”, a – jak wiemy – współczesność – nie jest godna tego, by ją traktować poważnie.

O jednym nie możemy zapomnieć. Pani Profesor w ramach opracowań Biblioteki Narodowej udostępnia kolejnym pokoleniom czytelników wzorcowe odczytania romantycznych tekstów. Jednym z jej ostatnich przedsięwzięć jest praca nad edycją narodowej epepei z epilogiem – *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. Już same tytuły: *Kordian*, *Sen srebrny Salomei*, *Pan Tadeusz*, a dodajmy do nich jeszcze kanoniczne opracowania poezji Skamandrytów czy korespondencję Aleksandra Wata, wprowadziły Profesor Aliną Kowalczykową do polonistycznej wieczności. Nie każdy się tam znajdzie. Dlatego warto podkreślić, że książki, artykuły i recenzje znakomitej uczzonej są dzisiaj obowiązkową lekturą humanisty, polonisty, tropiciela polskiej tożsamości. Jest wielkim szczęściem, że na swojej drodze mogliśmy spotkać tak wielką uczona i zarazem skromnego człowieka.

Proszę pozwolić, że na koniec podzielę się osobistym wspomnieniem. Po pewnym, świetnie odbytym kolokwium habilitacyjnym, gdzie Profesor Alina Kowalczykowa była recenzentką dorobku, zapytała wprost Habilitantkę: „Powiedz, czego mogłaby się od Ciebie nauczyć moja przyjaciółka, Basia Skarga”? Habilitantkę oblał pot, bo czegoż właśnie mogłaby się nauczyć od niej, wchodzącej dopiero do świata samodzielności naukowej, jedna z największych filozofów polskich? Odpowiedziała więc tak, jak odpowiedzieliby wszyscy zapytani: „Pewnie – niczego”. Profesor Alina Kowalczykowa zareagowała ostro: „Nie wolno Ci tak mówić! Każdy człowiek jest ciekawy drugiego człowieka!”.

W cytowanej już tu po raz trzeci sylwetce uczonnej najbliżsi współpracownicy wskazują na takie jej cechy, jak: „niezwykły optymizm, wiara w ludzi oraz

cudowna umiejętność obdarzania innych zaufaniem i przyjaźnią”. Jeżeli więc w obrazie Barbary Skargi, która pragnie poznać głos innych, zobaczymy autorkę *Warszawy romantycznej*, to na pewno nie będzie w tym żadnego złudzenia optycznego. Profesor Alina Kowalczykowa jest chłonna ludzi, nie mierzy się z nimi na erudycję, bo takie mierzenie się – mówiąc jej słowami – „jest niemądre”. Nic nie wnosi ani do kontaktów z ludźmi, ani do kultury. Trwanie „przy człowieku” jest ustawiczną pracą dla jego dobra, nawet jeśli on o tym nie wie lub tego nie chce.

Tego nas uczy romantyzm: przekraczania własnych ograniczeń ku wyższym celom.

Decyzję Prześwietnego Senatu Uniwersytetu w Białymstoku, aby uhonorować Panią Profesor Alinę Kowalczykową tytułem doktora *honoris causa*, przyjąłem z wielką radością. Tak – jak w Soplicowie – z otwartymi ramionami okazuje się radość z przybycia gościa dawno oczekiwanego.

Katowice, 20 listopada 2017 r.

Prof. zw. dr hab. Włodzimierz Szturc
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

RECENZJA
W POSTĘPOWANIU O NADANIE
PROF. DR HAB. ALINIE KOWALCZYKOWEJ
TYTUŁU DOKTORA *HONORIS CAUSA*
UNIwersytetu w BIAŁYMSTOKU

Prof. dr hab. Alina Kowalczykowska, wybitna Uczona i znawczyni literatury oraz teatru polskiego, z równą swobodą pisząca i wykładająca o dawnej i nowej literaturze, jak i o sztuce, objawiła swój talent krytyczny i interpretacyjny mistrzostwo już we wczesnych pracach z dziedziny literatury i życia artystycznego. Jej rozprawa doktorska na temat twórczości Antoniego Słonimskiego, pisana pod kierunkiem profesora Kazimierz Wyki w Instytucie Badań Literackich PAN, udowodniła, jak dalece i głęboko biografia twórcy może ingerować w konstytuowanie nowoczesnych konstelacji podejmowanych przez niego tematów.

Badania biograficzne były najważniejszą częścią pracy naukowej Profesor Aliny Kowalczykowskiej w Instytucie Badań Literackich PAN. Przez prawie 20 lat współpracowała z najważniejszym pismem naukowym humanistów – „Pamiętnikiem Literackim”. Rozpoczęła również ważną działalność naukową jako adiunkt w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach, nie przerywając

jednak naukowej działalności w IBL PAN, w którym w 1976 roku uzyskała stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Romantyczni szaleńcy*.

Rozprawa ta, wydana jako książka pt. *Ciemne drogi szaleństwa*, była pierwszą pracą Profesor Aliny Kowalczykowej, z którą zetknąłem się na seminarium magisterskim podczas studiów w ówczesnym Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Przywołana książka stanowiła przedmiot licznych dyskusji na seminarium profesor Marii Żmigrodzkiej i była traktowana jako śmiała i nowatorska praca naukowa z dziedziny komparatystyki, której wspólnym polem była psychologia i literatura. Fascynowało nas to, że można interpretować postaci literackie jako żywe istoty i poddawać je takim testom z dziedziny psychologii i psychiatrii, jakie stosuje lekarz badając pacjentów. Rozprawa Profesor Aliny Kowalczykowej była przez nas czytana jako przykład „dobrze kontrolowanej” wolności badacza literatury, który, choć stosuje śmiałe metody badawcze, nie wykracza poza interpretacje bliskie tekstowi będącemu przedmiotem analizy. *Ciemne drogi szaleństwa* otworzyły nowe przestrzenie interpretacji tekstu jako wzajemnego oddziaływania różnych dyskursów; w tym przypadku dyskursu krytycznego i klinicznego – chodziło wszak o postaci szalonych bohaterów naszej literatury, głównie romantycznej.

Profesor Alina Kowalczykowa była prekursorem analizy literatury jako obrazu skomplikowanej i rozwibrowanej emocjonalnie egzystencji. Temu nurtowi badań pozostała wierna we wszystkich swoich pracach dotyczących romantyzmu. O literaturze tego okresu i dramacie egzystencji artysty, o geniuszu poety i twórczości literackiej mówiła wielokrotnie na posiedzeniach Polskiego PEN Clubu, na seminariach w Instytucie Badań Literackich PAN i na wykładach w wielu ośrodkach akademickich, w których obejmowała stanowiska

naukowo-dydaktyczne (na przykład na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego).

Zapraszana na seminaria i wykłady na wszystkie polonistyki w Polsce, nie tylko na uniwersytetach, ale także w wyższych szkołach pedagogicznych, krzewiła wiedzę o polskiej literaturze i kulturze, wiedzę opartą przede wszystkim na badaniach biografii. Rozumiejąc – jako współczesna pozytywistka – konieczność zachowania i przekazywania wiedzy o polskiej literaturze jako zapisie tożsamości narodowej, zaangażowała się w prace Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk. Data rozpoczęcia takiej działalności jest znacząca: to rok 1981 i lata stanu wojennego. Swoje badania i prace w ramach działalności TPiKN kontynuowała także w kolejnych okresach najnowszej historii: w latach 1992–1995 została członkinią Zarządu tego ważnego dla społecznej edukacji Towarzystwa. W roku 1991 przypadł jej w udziale zaszczyt pełnienia funkcji sekretarza generalnego Polskiego PEN Clubu.

W tym samym roku otrzymała tytuł profesora oraz została powołana do Zarządu Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej PAN. Przez wiele lat była członkiem Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów. Wykształciła wielu magistrów filologii polskiej i doktorów nauk humanistycznych. Była recenzentką w licznych przewodach doktorskich i habilitacyjnych. Nigdy jednak nie zaniebdywała podjętej misji w dziedzinie rozkrzewiania i upowszechniania wiedzy o literaturze i sztuce na terenie całego kraju.

Wkład Profesor Aliny Kowalczykowej w rozwój literaturoznawstwa i wiedzy o teatrze jest ogromny i znaczący. Kolejne pokolenia humanistów sięgają po – wielokrotnie wznawiany – *Słownik literatury polskiej XIX wieku* (współautorem jest prof. Józef Bachórz), a także po fundamentalną antologię (i opracowanie) fragmentów pism programowych literatury XIX wieku pt. *Manifesty romantyzmu 1790–1830* (1997), dzięki której polscy czytelnicy

i znawcy literatury mogli zaznajomić się i uczynić przedmiotem badań najważniejsze idee filozofii literatury, poetyki i estetyki europejskiego romantyzmu – po raz pierwszy wyrażone po polsku. Dogłębną znajomość doktryn i wiedzę o „ulotnych ideach” romantyzmu Profesor Alina Kowalczykowa uczyniła podstawą znakomitej syntezy epoki pt. *Romantyzm. Nowe spojrzenie* (2008), której zapowiedzią były wydane w 1991 roku *Idee programowe romantyków polskich. Antologia*.

Pasja i pracowitość Profesor Aliny Kowalczykowej przyczyniły się do znacznego poszerzenia horyzontów badawczych polskiej nauki o XIX i XX wieku. Zajmowała się tematami związanymi z Warszawą (*Warszawa romantyczna*, 1987), wydała nowatorską monografię o Juliuszu Słowackim (1994), zebrała i ujęła w znakomitą syntezę badania nad teatrem i dramatem polskiego romantyzmu (1997). Synteza ta pokazuje trudne do ujęcia zależności między teatrem polskim w I poł. XIX wieku, który jako instytucja nie istniał, a dramatem, który stał się „teatrem idei” zastępującym brak sceny polskiej w zniewolonej ojczyźnie. Teatrolodzy wiedzą, że opisanie tego fenomenu polskiej i europejskiej kultury jest zadaniem trudnym i – wydawało się – niemożliwym, zwłaszcza w syntetycznym ujęciu. Profesor Alina Kowalczykowa taką syntezę jednak skonstruowała, opierając się na modelach przenikania wspólnych dla literatury i teatru idei.

Romantyzm i literatura dwudziestolecia międzywojennego wyznaczają podstawy myśli i wyobraźni Profesor Aliny Kowalczykowej. Wspomniana rozprawa doktorska o Antonim Słonimskim była zapowiedzią ciągu publikacji, także monografii, dotyczących poezji Skamandrytów, zwłaszcza Juliana Tuwima. Wydała książki o lirykach Słonimskiego, o romantycznych źródłach literatury 1918–1939; opublikowała antologię, zbiory tekstów źródłowych do badania literatury dwudziestolecia międzywojennego, korespondencję Alek-

sandra Wata. Jej dziełem jest wydana w 1978 roku fundamentalna antologia *Programy i spory literackie w dwudziestoleciu 1918–1939*. Całość wielkiej pracy dopełniają setki artykułów, komentarzy i not, recenzji i esejów, które w sposób ciągły, jako publikacje w pismach naukowych i czasopismach popularno-naukowych, informowały o rezultatach naukowej pracy Pani Profesor Kowalczykowej. Dzieła jej myśli i wrażliwości tworzą jej obraz jako Uczonej bezustannie pracującej, ale i podróżującej po kraju i zagranicą, by popularyzować wiedzę o polskiej literaturze i kulturze. Dowodem tej aktywności jest również podziwu godna, założona przez nią instytucja nauki i kultury „Prowincja”.

W 1995 roku Profesor Alina Kowalczykowa powołała do życia Stowarzyszenie Nauczycieli Humanistów „Prowincja”. Stowarzyszenie skupiało wybitnych nauczycieli – polonistów, badaczy literatury i pedagogów, działających także na terenach północno-wschodniej Polski. Projekt tego stowarzyszenia wiązał się z potrzebą reformy humanistyki szkolnej, licealnej i – wkrótce – gimnazjalnej, której podstawą stawały się podręczniki dla uczniów pisane także przez Profesor Alinę Kowalczykową. Nauczyciele wiedzą, jak ważne były nowe podręczniki – książki o romantyzmie i dwudziestoleciu międzywojennym – kierowane do licealistów i ich nauczycieli; wiedzą, jak nowatorskie ujęcia pedagogiki literatury zawierały jej podręczniki z zakresu nauczania literatury polskiej; jak ważne były antologie tekstów literackich i krytycznych, zbiory interpretacji i analiz, metodyczne poradniki dla pedagogów-humanistów.

Na prowadzonych przez Profesor Alinę Kowalczykową seminariach i wykładach dla nauczycieli oraz pracowników dydaktycznych i naukowych wielu uniwersytetów zawsze pojawiały się tematy i propozycje programowe dotyczące społecznego oddziaływania wiedzy o literaturze jako podstawie ciągłości kultury narodowej. W literaturze, a zwłaszcza w poezji, Profesor Kowalczykowa widziała ową entelechię, duchową ciągłość świadomości narodu, stano-

wiącą o jego tożsamości. Znaczenie humanisty, jako mediatora pomiędzy pokoleniami i orientacjami religijnymi, kulturowymi, a nawet politycznymi, było podnoszone przez Profesor Kowalczykową do rangi powołania nauczyciela-polonisty.

Szkolnictwo i edukacja, także dorosłych, były ważną dziedziną jej aktywności zawodowej i społecznej. Czynnie uczestniczyła w pracach „latających uniwersytetów” w okresie dominacji i upadku komunizmu, popularyzowała i wyjaśniała znaczenie literatury „drugiego obiegu” w warszawskich oddziałach PAN; na terenie całego kraju prowadziła wykłady upowszechniające tę „podziemną” część literatury, która miała tak wielkie znaczenie w demokratycznej przemianie społeczeństwa. Model edukacji narodu przez literaturę i kulturę narodową upowszechniała także na polonistykach zagranicznych: na Białorusi, Litwie i Ukrainie, nie mówiąc już o pracach tego rodzaju prowadzonych właściwie w każdym rejonie Polski. Jednak szczególne znaczenie pracy Profesor Aliny Kowalczykowej – pracy z gruntu pozytywistycznej – odcisnęło się na modelu edukacji humanistycznej na Podlasiu i Podkarpaciu.

Pragnę podkreślić, że jej wykłady dotyczące zazwyczaj literatury romantyzmu i literatury współczesnej były dalekie od „mesjanicznych”, „narodowych” wzlotów; zawsze opierały się na akcentowaniu postaw „dzielnych intelektualnie”, wyrażały stanowisko rozwagi i klasycznego umiaru; przyświecała im etyczna postawa reizmu, odziedziczona zapewne po świecie wartości protestanckiej myśli społecznej i filozofii „spolegliwego, czyli godnego zaufania nauczyciela” Tadeusza Kotarbińskiego. Odczuwalny często podczas jej wykładów pozytywistyczny sposób myślenia miał swe źródło w pragmatycznym stosunku do kultury i jej dziedzictwa oraz w przekonaniu, że idee pochodzą z rzeczowego poznawania literatury i sztuki, a nie wynikają ze spekulacji teoretycznego rozumu. Takie stanowisko zawsze wyróżniało Profesor Kowalczy-

kową w gronie wybitnych polskich humanistów lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku – czyniło jej myśli i oparte na nich prace rozpoznawalne dzięki rzeczowemu osadzeniu w historii i biografii pisarza, artysty, naukowca. Reistyczny kierunek humanistyki Profesor Aliny Kowalczykowej miał wielkie znaczenie w pracach stowarzyszeń na rzecz wspierania i rozwoju humanistyki oraz polonistyki zagranicznej.

W społecznej działalności Profesor Aliny Kowalczykowej miały swe źródło jej projekty edukacyjne będące przejawem troski o formę i kondycję polskiego szkolnictwa w warunkach demokracji lat dziewięćdziesiątych XX w. Zawsze leżała jej na sercu – dziedziczona po obywatelskim nurcie polskiej literatury – idea wychowania przez sztukę jako sposób realizacji indywidualizmu. Profesor Kowalczykowa była i jest przekonana, że troska o dziedzictwo przeszłości jest także troską o przyszłość człowieka. Daje temu przykład jako osoba roztaczająca opiekę nad spuścizną Stefana Żeromskiego i Moniki Żeromskiej (prowadzi Muzeum pisarza w Konstancinie), troszcząca się o wydanie korespondencji pisarzy dwudziestolecia międzywojennego; opracowuje rękopisy Juliana Tuwima i Aleksandra Wata. Rozumiejąc znaczenie peryferiów jako centrum działalności humanisty – angażuje się w prace naukowe i wydawnicze Uniwersytetu w Białymstoku, dla którego redaguje (współredaguje) liczne tomy Naukowej Serii Wydawniczej „Przełomy/Pogranicza” (m.in. tom dotyczący tradycji i „nowoczesności” Żeromskiego). W ramach naukowej serii wydawanej przez Uniwersytet w Białymstoku opublikowała (w dwóch tomach) własne *Pisma rozproszone i zarzucone* (T. I: 2014, T. II: 2016). Środowisko polonistyczne uhonorowało jej zasługi dla kultury polskiej *Księgą Jubileuszową ofiarowaną Profesor Alinie Kowalczykowej*.

Profesor Alina Kowalczykowa wniosła wielki wkład w humanistyczne dziedzictwo narodowe. Monumentalne monografie o Słonimskim i Słowac-

kim, redakcja licznych książek zbiorowych z dziedziny literaturoznawstwa, publikacje obejmujące teksty źródłowe do badań biografii i twórczości artystycznej, prace z dziedziny teatru i dramatu, opracowania dzieł literackich dla Biblioteki Narodowej – opracowania ważne i nowoczesne (Juliusz Słowacki, *Krag pism mistycznych*, 1982; *Idee programowe romantyków polskich. Antologia*, 1991; Juliusz Słowacki, *Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w pięciu aktach*, 1992), podręczniki dla liceum i gimnazjum, poradniki metodyczne dla nauczycieli, książki biograficzne z dziedziny historii i cywilizacji XIX i XX wieku (np. *Piłsudski i tradycja*, 1991, *Stefan Żeromski w Zamku*, 1985, *Warszawa romantyczna*, 1987), monografie z zakresu interpretacji dramatu i historii teatru (m.in. *Siedmiu bohaterów romantycznych*, 1981, „*Kordian*” Juliusza Słowackiego, 1990, *Dramat i teatr romantyczny*, 1997), wydania i opracowania zbiorów poezji Juliana Tuwima, Antoniego Słonimskiego, korespondencji Aleksandra Wata, antologii manifestów, dzieł literackich i opracowań krytycznych, syntez problemowych (np. *Czym był romantyzm?*, 1990, *Romantyzm. Nowe spojrzenie*, 2008), hasła słownikowe i encyklopedyczne, współautorstwo *Słownika literatury polskiej XIX wieku*, pod red. J. Bachórze i A. Kowalczykowej, 1991 – wiele wydań) – oto zaledwie wybrane, choć bodaj najważniejsze, prace naukowe i krytyczne Profesor Aliny Kowalczykowej.

Bogactwo treści i różnorodność tematyczna prac Profesor Aliny Kowalczykowej ogniskują się wokół trzech najważniejszych dla niej poetów: Juliusza Słowackiego, Juliana Tuwima i Antoniego Słonimskiego. To do ich twórczości Profesor wraca często, ich dzieła wyznaczają szczególny rytm jej prac, a wręcz stanowią o ich spójności. Metody stosowane przez Uczoną są oparte na charakterującym wszystkie jej prace ujęciu problemowym mającym podstawy w biografistyce i historii kultury. W wielu pracach, zwłaszcza dotyczących teatru i dramatu oraz pogranicza psychologii i nauki o literaturze, Profesor

Kowalczykowa sięga po metody porównawcze charakterystyczne dla mezo-komparatystyki (termin Henryka Markiewicza), dającej odpowiedź na pytania o dzieło literackie ze względu na jego umiejscowienie wobec innych – dawnych i współczesnych – tekstów literackich. Tego rodzaju komparatystyka związana jest z krytyką tematyczną, którą Profesor Alina Kowalczykowa stosuje często w syntezach literackich oraz ze sztuką interpretacji opartą na wskazaniu filiacji i źródeł tekstu. Metodologia stosowana przez Profesor Alinę Kowalczykową w jej pracach, w wygłaszanych prelekcjach i wykładach, polega na technice wzajemnego oświetlania dzieł literackich oraz na traktowaniu biografii twórczej jako podstawy każdej analizy tekstu (od językowej, gramatycznej i leksykalnej po eidetyczną i fenomenologiczną). Podobieństwo metodologii nie przeczy jednak wyrażanemu wszędzie przekonaniu, że badane poetyckie światy są indywidualne, właściwe jednemu twórcy; że warunkują jego tożsamość i w związku z tym – samoistność. Oczywiście – ta „samoistność” oznacza zarazem „samotność” – a trzeba powiedzieć, że na temat samotności bohatera, jako samotności człowieka, Profesor Kowalczykowa napisała wiele pięknych i przejmujących stron. Myślę tu o Kordianie i o Semence, ale zwłaszcza o samotnym poecie: mistycznym Słowackim.

Chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na szczególny rodzaj pietyzmu, którym Profesor Kowalczykowa otacza spuściznę poetycką Tuwima, Słonimskiego, w ogóle Skamandrytów, ale też dokumenty życia i twórczości Żeromskiego i – co ważne – wybitnego historyka sztuki, człowieka-institucji i dyrektora Muzeum Narodowego, Stanisława Lorentza, który był ojcem Pani Profesor. Jego szkice, artykuły i notatki pragnie zebrać i wydać w postaci książki.

Dorobek naukowy Profesor Aliny Kowalczykowej jest rozpięty pomiędzy analizą i interpretacją liryki (Słonimski i poeci dwudziestolecia, Słowacki i poeci romantyczni) a obszernymi syntezami okresów literackich, historii

dramatu i teatru, biografiami polskich pisarzy i skrupulatnymi pracami o charakterze encyklopedycznym. W każdej z tych domen Profesor Kowalczykowa odnalazła nowe tematy i nowe dokumenty do opracowania. Wyniki badań naukowych nie były adresowane do wąskiej grupy polonistów i teatrologów, ale zostały skierowane do szerokiego kręgu odbiorców. Język prac Profesor Kowalczykowej jest bowiem zrozumiały dla każdego odbiorcy; to barwna, mieniąca się w swoim bogactwie polszczyzna, będąca także przekazem przekonania o wyjątkowej wartości polskiej mowy i polskiej literatury. Pisać tak, aby być zrozumianym i aby rozkrzewić miłość do własnej sztuki i literatury – oto stylistyczna, a zarazem patriotyczna dewiza Pani Profesor.

Prace Profesor Aliny Kowalczykowej prowadzone na Uniwersytecie w Białymstoku, którego Senat przyznaje właśnie honorowy doktorat Uczonej, znane są środowisku humanistycznemu, a polonistycznemu szczególnie, w całej Polsce. Polscy humaniści wiedzą, że już od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Pani Profesor uczestniczy w badaniach naukowych filologów w UwB, że aktywnie i skutecznie angażowała się w proces przyznania Wydziałowi Filologicznemu uprawnień nadawania stopni naukowych doktora w zakresie literaturoznawstwa. Uczelni tej zawsze była i jest wierna – jest jednym z motorów rozwoju jej kadry naukowej i dydaktycznej, bywa zapraszana jako recenzent rozpraw doktorskich. Bierze udział w licznie organizowanych tu konferencjach i seminariach naukowych, współpracuje z Wydawnictwem Wydziału Filologicznego oraz znaną i wysoko cenioną serią „Czarny Romantyzm”. Kilka ważnych i gruntownych rozpraw na temat estetyki, polityki i twórczości okresu romantyzmu wydała w białostockiej Naukowej Serii Wydawniczej.

Rada Wydziału Historyczno-Socjologicznego Uniwersytetu jednogłośnie poparła wnioski o wszczęcie procedury nadania tytułu doktora *honoris causa* profesor Alinie Kowalczykowej „w uznaniu jej zasług dla białostockiego

środowiska polonistycznego i filologicznego oraz wkładu w rozwój badań nad literaturą polską i powszechną XIX i XX wieku”. Do mnie z kolei zwrócił się Senat Uczelni z prośbą o wyrażenie opinii i napisanie recenzji w tym ważkim przewodzie.

Muszę przyznać, że otrzymując tę propozycję ucieszyłem się, choć wiem, że pisanie recenzji na temat dorobku Mistrza, z którego prac zdobywałem wiedzę i którego książki polecam studentom i współpracownikom, nie jest łatwe. Po pierwsze, dlatego, że recenzent powinien w syntetycznym skrócie zawrzeć wiele refleksji na temat życia, twórczości naukowej i literackiej, pedagogii i działalności społecznej Pani Profesor. Po drugie, dlatego, że rozumie on działalność Pani Profesor jako pracę ciągle otwartą na nowe zjawiska w literaturze i społeczeństwie.

Mam nadzieję, że tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Białymstoku stanie się formą podziękowania za jej pracę i za miłość, jaką obdarza ludzi; będzie on także uhonorowaniem Uczoney, która przez całe swoje życie otwiera nowe horyzonty humanistyki, a niejednokrotnie sama tworzy jej fundamenty.

Kraków, 16 października 2017 r.

WYKŁAD PROFESOR ALINY KOWALCZYKOWEJ

Magnificencjo Rektorze, Wysoki Senacie!
Pani Profesor, Szanowni Goście!

1.

Dziękuję, bardzo jestem wdzięczna władzom Uczelni, niezwykle życzliwym opiniodawcom i całej społeczności akademickiej Uniwersytetu w Białymstoku za przyznanie mi wspaniałego tytułu doktora *honoris causa*. Nie spodziewałam się nigdy, że spotka mnie tak wysoki zaszczyt. I to właśnie w Białymstoku, mieście szczególnie bliskim mojemu sercu. Bliskim rodzinie – dzięki wciąż rozwijanym emocjonalnym i naukowym związkom uczelni z Wilnem (brał w nich udział mój ojciec, potem ja, pół-Wilnianka). Przede wszystkim jednak mam wiele satysfakcji z uczestniczenia, od dawna, w życiu naukowym Uniwersytetu: konferencje, edycje... – recenzowałam nawet rozprawę doktorską obecnego Pana Profesora Dziekana. Serdeczne i płodne relacje mam również z ludźmi Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego, dziękuję. I bardzo lubię Białystok – miasto harmonijne, mądrze się rozwijające, a w porównaniu z Warszawą – spokojne...

Mam do dyspozycji jeszcze kilka chwil – więc wspomnę o dylemacie, który wyłonił się ostatnio w związku z przygotowywanym przeze mnie tekstem. Czy spokojnie kontynuować i dopełniać to, do czego inni badacze doszli

wcześniej, włączać się w tok ich myśli (i poglądów), czy sięgać po wątki pomijane. Odpowiedź wydaje się oczywista: interesujące są wszelkie uzupełnienia, wnoszące nowe kamyczki do skarbcza wiedzy; będą one witane z aprobatą. Jednak tak bywa nie zawsze.

Często, gdy żywione przeze mnie wątpliwości wykraczały poza schemat, okazywały się niewłaściwe – i szukanie odpowiedzi wywoływało niesmak, protest. Czy była to na przykład książka o stosunku Józefa Piłsudskiego do tradycji (kwestionowano gwałtownie moje uwagi dotyczące genialnej autostylizacji wielbionego przeze mnie Komendanta), czy o młodości Juliusza Słowackiego (podważałam wizję jego dzieciństwa jako edukacji w duchu wzniosłych ideałów patriotycznych – a herbatki u Nowosilcowa? a przyjaźń matki z Pelikanem?). Z kolei ukazanie boleśnie narastających konfliktów między Watem a Jerzym Giedroyciem spotkało się z oburzeniem uczestników paryskiej konferencji; jakby rzuciło to cień na pamięć Poety. I tak dalej.

Istnieje dylemat wyboru między wzorcowym schematem a własnymi poszukiwaniami, rozdźwięku narastającego w miarę szukania odpowiedzi na pytania nazbyt dociekliwe. Narastają wątpliwości – które fakty należy eksponować, a które raczej pozostawiać w cieniu? Rozświetlać niedopowiedzenia, czy może lepiej ich nie zauważać, nie naruszać?

Biografie narodowych bohaterów wspierają się na jednolitym szkielecie cnót, tworzą podstawę dla wzorca pomnikowego – nieco odczłowieczonego, lecz mogącego zadawać tęsknoty do narodowej doskonałości. Ten podstawowy szkielet jest obudowywany odwołaniami do wydarzeń „z życia”; jednak istotniejszy (i bardziej drażniący) od ich wyboru wydaje się obyczaj świadomego pomijania wydarzeń, mogących go zarysować. Ale czasem bywa, że zwyczajowo pomijane drobiazgi zyskują nieoczekiwane znaczenie, gdy zostaną przywołane w innym kontekście.

Dotyczy to nie tylko osób, lecz także historycznych wydarzeń, coraz głębszego drążenia wcześniejszych ustaleń. Tak czyniłam, przed 30 już laty, gdy w książce *Warszawa romantyczna* zwalczałam opinie, że po upadku powstania listopadowego stolica popadła w marazm i była „nudna, jak bułki marymonckie” (Julian Klaczko). Właśnie drobiazgi pozwoliły ukazać, że było inaczej, że pod martwą powłoką tliło się i rozpałało niepokorne, narodowe życie. Do dziś najbardziej tę moją książkę lubię.

Praca w Instytucie Badań Literackich pozostawiała wiele swobody; mogłam sięgać po tematy różnorodne, odpowiadające moim zmiennym zainteresowaniom: *życie literackie w dwudziestoleciu, dramat i teatr, Słowacki, Piłsudski, Żeromski, romantyczne szaleństwo i pejzaż, autoportret...*

2.

To jednak dawniejsze dzieje. Obecnie pojawia się kolejne pytanie o podobnym charakterze (związane tym razem z *Panem Tadeuszem*); dotyczy dzieciństwa Mickiewicza. Właściwie wszystko na ten temat zostało już powiedziane, fakty ustalone – podobnie jak z dzieciństwa Juliusza Słowackiego czy Zygmunta Krasińskiego – ale interesujące wydają się szczególnie odległe konsekwencje formowanych w dzieciństwie emocji i wyobrażeń. Nie wzbudząją szczególnego zainteresowania literaturoznawców, natomiast warto zwrócić uwagę na opinie psychologów, podkreślających niezwykle rangę przeżyć z wczesnego dzieciństwa na całe późniejsze życie duchowe człowieka.

Zaczynam od początku:

Adam Mickiewicz należał do pierwszego pokolenia Polaków, urodzonych po trzecim rozbiórze Polski, po jej wykreśleniu z mapy Europy. Okolice mic-

kiewiczowskie – ziemie nowogródzka i wileńska – zostały wcielone do Rosji. Lecz w świadomości Polaków nie przestały być Polską, ojczyzną.

A środowisko? „Wyszedł zaś Mickiewicz z nizin owoczesnego społeczeństwa. Juźcić rodzice wznieśli się byli nieco w hierarchii społecznej, ale ród szedł z drobnej, bardzo drobnej szlachty” – pisał znakomity badacz twórczości poety, Stanisław Pigoń.

Ojciec Adama, Mikołaj Mickiewicz, pełnił w sądzie funkcje adwokata i komornika... Przyszły poeta i wieszcz uczył się w prowadzonej przez dominikanów szkole przyklasztornej; dużo gorszej niż szkoły świeckie: nauczycielami byli w niej księża, od których nie wymagano wyższego wykształcenia.

Dzieciństwo i wczesną młodość spędził pośród drobnej i ubogiej szlachty, w miarę możliwości edukującej synów, lecz zatroskanej głównie sprawami codziennego bytu; toczącej nieustannie właśnie, nieraz gwałtowniejsze niż te, które później wprowadzi do *Pana Tadeusza*: toż dwaj jego stryjeczni dziadowie zmarli w efekcie takich sąsiedzkich awantur, ciężko pobity był także i ucieczką salwował się przed napastnikami ojciec Adama.

Gdy Adam wyjeżdżał na studia do Wilna, miał 17 lat. Był – w ostatniej klasie – uczniem celującym, lecz poziom jego wiedzy i umiejętności nie mógł być imponujący, a i zakres był znacznie niższy. Nie znał języków, nie zwiedzał świata – do końca życia nie był w Warszawie ani w Krakowie, nie widział Wisły. Słowacki i Krasiński wzrastali pod opieką guwernerów, u Mickiewiczów trzymano tylko niepiśmienne służące i niańki. Przyszły poeta i wieszcz poznawał w dzieciństwie nie greckie mity, lecz ludowe bajdy i opowieści. Nie znał zapewne tworów nowoczesnej cywilizacji ani wysokiej sztuki, nie z książek czerpał wiedzę o historii.

Jakie były konsekwencje tych edukacyjnych różnic, czy tylko obnażały braki w edukacji Mickiewicza? A może – przeciwnie, paradoksalnie – ustrzeg-

ły go przed ograniczeniami, jakie narzuca nadmiar nauki, wiedza nadmierna, przeciążająca chłonny dziecięcy i młodzieńczy umysł; wyciszająca wrodzone talenty, pozwalająca jednak w zamian inaczej i inny poznać świat.

Zatem – coż Mickiewicz zyskał w zamian?

Wedle dzisiejszych miar – niewiele. Przede wszystkim – to, że nie zagubił darów wrodzonych, zmysłu obserwacji i bystrości umysłu. Zyskał też osobliwą znajomość historii – odmiennej, wyrastającej z miejscowych legend i podań. I podobną prostotę estetycznej wyobraźni, jaką w poemacie obdarzył Pana Tadeusza, spierającego się z Hrabią o urodę chmur. I to, że patriotyzm kształtował nie na „europejskich” lekturach, lecz na głębokiej znajomości bliskiej ziemi ojczystej, namacalnie doświadczanej natury.

Jego pojęcie ojczyzny (i Polski) było wyjątkowo mocno splecione z pamięcią kraju dzieciństwa. Z Niemnem, Nowogródkiem i Wilnem, a nie Krakowem, Warszawą, Wisłą. I z tu czczonymi bohaterami – Witoldem, ale i z widzianymi (a w każdym razie głośnymi w okolicy nazwiskami) Rejtana, Kniaziewicza, Dąbrowskiego – z tym, co jako dziecko widział własnymi oczami. Jako młody chłopiec w Nowogródku był świadkiem przemarszu wojsk Napoleona idących na Moskwę (i rozbudzających się nadziei na przywrócenie wolności ojczyźnie) – a wkrótce potem widział niedobitki wycofującej się armii francuskiej.

Miał 13 lat – to zapadło mu w pamięć.

Taka była jego Polska, jego ojczyzna. Z tego punktu widzenia łatwiej jest nie mieć mu za złe, że ociągał się, nie czuł naglącej potrzeby, by spieszyć do powstania listopadowego, ku Warszawie.

A pojęcie patriotyzmu? Mickiewicz kształtował je nie na „europejskich” lekturach, lecz na głębokiej znajomości i przywiązaniu do ziemi ojczystej. Oczywiście, jak dla każdego wówczas (i dziś, mam nadzieję), patriotyzm

stanowił, że w razie potrzeby (mówiąc patetycznie i przesadnie) będziemy jej bronić do ostatniej kropli krwi.

3.

Jeśli jednak bohaterem *Pana Tadeusza* jest – jak mówił Pigoń – ojczyzna, to czy jest to ta sama polska Ojczyzna, którą oczyma pamięci i duszy widzieli i kochali Krasiński i Słowacki? Co ze sobą – prócz nazwy – łączyło je, co składało się na obrazy czy pojęcia ojczyzny i patriotyzmu romantyków, Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego? O czym myśleli, co oczyma duszy widzieli, myśląc „ojczyzna”? Umiłowana, wyidealizowana (choć może nie aż tak bardzo, jak dzisiaj oficjalnie się to czyni), ale czy wspólna, czy każdy z naszych wieszczów takie same cechy, wartości, w niej – dla nas – odnajdywał? Jak się ma do naszego pojęcia ojczyzny?

Takich wątpliwości doświadczam, gdy pragnę zobaczyć wspólną ojczyznę romantyków – każdy pojmował ją inaczej, i czy właściwie należy takie pytania stawiać? Moja miłość do drobiazgów wpędza mnie w chyba zbędne rozważania.

Ale – przynajmniej zawsze mnie to ciekawi.

Warszawa, 21 lutego 2018 roku

UZASADNIENIE WNIOSKU WYDZIAŁU HISTORYCZNO-SOCJOLOGICZNEGO ORAZ WYDZIAŁU FILOLOGICZNEGO

W imieniu Rady Wydziału Historyczno-Socjologicznego zwracam się z uprzejmą prośbą o wszczęcie postępowania o nadanie tytułu doktora *honoris causa* Profesor Alinie Kowalczykowej.

Pani Profesor Alina Kowalczykowa to jedna z osób najbardziej zasłużonych dla rozwoju współczesnego literaturoznawstwa w Polsce. Jest autorką monumentalnych rozpraw naukowych, podręczników licealnych i akademickich, edycji źródeł do polskiego oraz europejskiego romantyzmu i dwudziestolecia międzywojennego.

UZASADNIENIE

Profesor Alina Kowalczykowa jest absolwentką Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. W 1957 roku została zatrudniona na stanowisku asystenta w Pracowni Bibliografii Retrospektywnej Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (IBL PAN). W roku 1966 obroniła rozprawę doktorską pod tytułem *Rozwój twórczości lirycznej Słonimskiego w latach 1918–1935* (promotor: prof. Kazimierz Wyka).

Po uzyskaniu doktoratu została zatrudniona na stanowisku adiunkta w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. W tym czasie stale współpracowała z „Pamiętnikiem Literackim”, w którym publikowała artykuły

oraz recenzje książek naukowych (1967–1983). Była związana też z innymi krajowymi uczelniami wyższymi: od roku 1973 do 1982 z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Kielcach, a w roku 1982 z Wydziałem Filologii Polskiej Uniwersytetu Łódzkiego.

W 1976 roku uzyskała habilitację w Instytucie Badań Literackich PAN na podstawie rozprawy pt. *Romantyczni szaleńcy* (wyd. Warszawa 1977) i otrzymała stanowisko docenta. Od roku 1981 jest członkinią Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk (w latach 1992–1995 w zarządzie). W 1988 roku została członkinią Polskiego PEN Clubu (w latach 1991–1995 zajmowała tam stanowisko sekretarza generalnego). W 1991 roku otrzymała tytuł profesora zwyczajnego. W tym samym roku została członkinią Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej PAN.

Profesor Alina Kowalczykowska wniosła nieoceniony, ogromny wkład w rozwój polskiego literaturoznawstwa. Jest autorką monumentalnych słowników do badań nad literaturą XIX wieku, monografii poświęconych Juliuszowi Słowackiemu i Antoniemu Słonimskiemu, zbiorów źródeł, opracowań tekstów poetyckich i dramatycznych. Należy też wymienić inne formy jej twórczości: podręczniki licealne do romantyzmu i dwudziestolecia międzywojennego, podręczniki do gimnazjum, atrakcyjne programy nauczania, poradniki metodyczne i książki dla nauczycieli.

Dorobek naukowy (wybór):

- *Liryki Słonimskiego 1918–1935*, Warszawa 1967;
- *Słonimski*, Warszawa 1972;
- *Romantyczni szaleńcy*, Warszawa 1977;
- *Programy i spory literackie w dwudziestoleciu. 1918–1939*, Warszawa 1978;
- *Siedmiu bohaterów romantycznych*, Warszawa 1981;

- *Stefan Żeromski w Zamku*, Warszawa 1985;
- *Warszawa romantyczna*, Warszawa 1987;
- *Czym był romantyzm?*, Warszawa 1990;
- „*Kordian*” *Juliusza Słowackiego*, Warszawa 1990;
- *Piłsudski i tradycja*, Chotomów 1991;
- *Słowacki*, Warszawa 1994;
- *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, pod red. J. Bachórze i A. Kowalczykowej, Wrocław 1991;
- *Dramat i teatr romantyczny*, Warszawa 1997;
- *Romantyzm. Nowe spojrzenie*, Warszawa 2008;
- *Świadectwo autoportretu*, Warszawa 2008.

Wydania w Serii Biblioteki Narodowej:

- Juliusz Słowacki, *Krąg pism mistycznych*, Wrocław 1982;
- *Idee programowe romantyków polskich. Antologia*, Wrocław 1991;
- Juliusz Słowacki, *Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w pięciu aktach*, Wrocław 1992.

Profesor Alina Kowalczykowa od początku lat 90. XX wieku stale współpracuje ze środowiskiem filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku, czego wyraz znajdziemy w następujących Jej działaniach:

- Wspierała aktywnie i skutecznie starania Wydziału Filologicznego o uzyskanie uprawnień do doktoryzowania w zakresie literaturoznawstwa.
- Stale uczestniczy w rozwoju kadry naukowej jako recenzent rozpraw doktorskich i monografii; jest aktywnym uczestnikiem konferencji naukowych, regularnie wygłasza wykłady gościnne.

- Wspiera współpracę Instytutu Badań Literackich PAN z Wydziałem Filologicznym.
- Przekazuje bibliotekom białostockim książki, rękopisy, których jest znanym kolekcjonerem.
- Wydała w białostockiej Naukowej Serii Wydawniczej dwa obszerne tomy o charakterze monograficznym: *Wokół romantyzmu. Estetyka – polityka – historia* (2014, s. 508) i *Wobec współczesności. Tematy poważne i mniej serio* (2016, s. 402). Przygotowuje do druku tom kolejny: nieznanne dokumenty i pisma prof. Stanisława Lorentza, swego Ojca.

Osobną przestrzeń aktywności Aliny Kowalczykowej wyznacza Jej działalność społeczna, zwłaszcza związana z kulturą, szkolnictwem i edukacją. Współcześnie angażuje się między innymi w prowadzenie i utrzymanie Domu-Muzeum Stefana Żeromskiego (Konstancin-Jeziorna, ul. Żeromskiego 4) oraz pozostałą po nim oraz Monice Żeromskiej spuścizną literacką i epistolograficzną. Od lat aktywnie udzielała się w różnych stowarzyszeniach, między innymi w Stowarzyszeniu Nauczycieli Humanistów PROWINCJA, do którego należeli również nauczyciele z wszystkich ośrodków w północno-wschodniej Polsce.

W 1997 roku została odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Alina Kowalczykowa jest badaczką wciąż aktywną, wyklada i pisze książki naukowe. Ostatnio wydała m.in. monografię *Żeromski w Niepodległej. Szkice* (2013); dwutomowe *Pisma rozproszone i zarzucone* (T.I: 2014, T.II: 2016).

Rada Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku w głosowaniu dnia 24 kwietnia 2017 roku jednogłośnie poparła wniosek do Rady Wydziału Historyczno-Socjologicznego o wszczęcie procedury nadania tytułu doktora *honoris causa* Prof. Alinie Kowalczykowej w uznaniu jej zasług dla

białostockiego środowiska polonistycznego i filologicznego oraz wkładu w rozwój badań nad literaturą polską i powszechną XIX i XX wieku.

Na promotora w postępowaniu o nadanie tytułu doktora *honoris causa* prof. Aliny Kowalczykowej proponujemy powołać prof. zw. dra hab. Bogusława Nowowiejskiego.

*Dr hab. Joanna Sadowska, prof. UwB
Dziekan Wydziału Historyczno-Socjologicznego
Uniwersytetu w Białymstoku*

DOKUMENTY

**Uchwała nr 2111
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku
z dnia 27 września 2017 r.**

***o wszczęciu postępowania w sprawie nadania
tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku
Profesor Alinie Kowalczykowej***

Na podstawie § 7 ust. 4 Statutu Uniwersytetu w Białymstoku Senat Uniwersytetu w Białymstoku uchwała, co następuje:

§ 1

Senat Uniwersytetu w Białymstoku, akceptując wniosek Wydziału Historyczno-Socjologicznego, podjął uchwałę o wszczęciu postępowania w sprawie nadania tytułu *doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku* Profesor Alinie Kowalczykowej.

§ 2

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

*Przewodniczący
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku*

Dr hab. Robert W. Ciborowski, prof. UwB

**Uchwała nr 2112
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku
z dnia 27 września 2017 r.**

***o powołaniu prof. dr. hab. Bogusława Nowowiejskiego
na Promotora w postępowaniu w sprawie nadania
tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku
Profesor Alinie Kowalczykowej***

Na podstawie § 7 ust. 4 Statutu Uniwersytetu w Białymstoku Senat Uniwersytetu w Białymstoku uchwała, co następuje:

§ 1

Senat Uniwersytetu w Białymstoku powołał prof. dr. hab. Bogusława Nowowiejskiego na Promotora w postępowaniu w sprawie nadania tytułu *doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku* Profesor Alinie Kowalczykowej.

§ 2

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

***Przewodniczący
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku
Dr hab. Robert W. Ciборowski, prof. UwB***

**Uchwała nr 2113
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku
z dnia 27 września 2017 r.**

***o powołaniu recenzentów w postępowaniu w sprawie nadania
tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku
Professor Alinie Kowalczykowej***

Na podstawie § 7 ust. 4 Statutu Uniwersytetu w Białymstoku Senat Uniwersytetu w Białymstoku uchwała, co następuje:

§ 1

Senat Uniwersytetu w Białymstoku, na recenzentów w postępowaniu w sprawie nadania tytułu *doktora honoris causa Uniwersytetu w Białymstoku* Professor Alinie Kowalczykowej, powołał:

- prof. dr hab. Kamilę Budrowską – Uniwersytet w Białymstoku,
- prof. dr. hab. Mariana Kisiela – Uniwersytet Śląski w Katowicach,
- prof. dr. hab. Włodzimierza Szturca – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.

§ 2

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

*Przewodniczący
Senatu Uniwersytetu w Białymstoku*

Dr hab. Robert W. Ciborowski, prof. UwB

ANEKS FOTOGRAFICZNY

Profesor Alina Kowalczyk

Alina Lorentzówna z ojcem, Stanisławem Lorentzem, 1941 rok

*Od lewej: Alina Lorentzówna, Stanisław Lorentz, Irena Lorentz (mama)
i Irena Lorentzówna (siostra)*

Szesnastoletnia Alina Lorentzówna, Warszawa

*Prof. Alina Kowalczyk w swoim mieszkaniu w Warszawie. Lata 70. XX w.
Fot. Marek Osiecki*

Prof. Alina Kowalczyk na Wydziale Filologicznym UwB, 2008 rok

Białystok. Rok 2009. Sesja „Piękno Słowackiego. Od lewej: profesor Alina Kowalczykowa, prof. Józef Bachórz, dyr. Jan Leończuk

Wykład prof. Kowalczykowej, aula Wydziału Filologicznego UwB, 2008 rok

Wykład prof. Kowalczykowej, Wydział Filologiczny UwB, 2008 rok

Alina Kowalczykowa w Konstancinie z dr Anną Janicką, 2011 rok, konferencja o Stefanie Żeromskim

Profesor Alina Kowalczykowa w czasie inauguracji Konferencji „Przemiany formuły emancypacji kobiet”, Białystok 2013. Z prawej: dr Anna Janicka

Profesor Alina Kowalczykowa. Panel w 2013 roku podczas Konferencji „Przemiany formuły emancypacji kobiet”

Profesor Alina Kowalczykowa i dr Małgorzata Burzka-Janik. Pałac w Rybnej. Konferencja o Krasińskim 22-23 IV 2016 roku. Fot. Jolanta Zygmunt-Wiezik

**PROFESSEUR ALINA KOWALCZYKOWA.
DOCTEUR *HONORIS CAUSA*
de l'UNIVERSITÉ de BIAŁYSTOK,
éd. Joanna Godlewska, Anna Janicka, Jarosław Ławski,
Faculté de philologie, Université de Białystok, Białystok 2018**

RÉSUMÉ

Le 20 décembre 2017, le Sénat de l'Université de Białystok a adopté à l'unanimité les Résolutions N° 2157 et 2156 portant sur l'octroi des titres honorifiques de Docteur Honoris Causa à Mme le professeur Alina Kowalczykowa (Institut de recherche littéraire de l'Académie polonaise des sciences à Varsovie) et Mme le professeur Halina Krukowska (Université de Białystok, Faculté de Philologie). Le 11 avril 2018 à midi, en présence du Recteur et du Sénat de l'Université de Białystok, de la Communauté académique et de nombreux invités, une cérémonie mémorable a été organisée pour donner des titres à deux femmes. Les discours élogieux ont été prononcés par prof. Jarosław Ławski (Chaire d'études philologiques «Est-Ouest» de l'Université de Białystok) – patron de thèse du prof. Krukowska; et prof. Bogusław Nowowiejski (Chaire d'histoire de la langue polonaise, Université de Białystok) – patron de thèse du prof. Kowalczykowa. Sa Magnificence Recteur de l'Université de Białystok, prof. Robert Ciborowski a aussi pris la parole. Les titres ont été donnés à la demande de la Faculté de Philologie, qui a été précédée par la Faculté d'Histoire et de Sociologie. Au nom des organisateurs, la

cérémonie a été menée par Mme le prof. Joanna Sadowska de la Faculté d'Histoire et de Sociologie.

Professeur Alina Kowalczykowa, née Lorentz, a publié plusieurs douzaines d'études et de monographies consacrées à l'art et à la littérature romantiques en Europe et en Pologne, notamment: *Romantyczni szaleńcy* (Fous romantiques) (1977), *Warszawa romantyczna* (Varsovie romantique) (1987), *Manifesty romantyzmu* (Manifestes romantiques) 1790–1830 (1977), *Słowacki* (1994), *Pisma rozproszone i zarzucone* (Écrits dispersés et abandonnés) (Białystok 2014 et 2016, vol. 1-2); elle est co-auteur du *Dictionnaire de la littérature polonaise du XIXe siècle* (1989). Elle est l'auteur du manuel innovant *Romantisme*; elle a fondé l'Association des enseignants des sciences humaines «Province». Elle a fondé et dirige le Musée Stefan Żeromski à Konstancin. Toute sa vie est liée à Varsovie.

Professeur Halina Krukowska a créé une école de recherche sur le romantisme polonais et européen de Białystok, a initié à partir de 1994 la publication d'une série d'édition scientifique «Le Romantisme noire» (37 volumes jusqu'à 2017), qu'elle a dirigé jusqu'à 2007; elle a promu plus de 250 masters. Elle est l'auteur de la monographie «Messire Thadée» en tant que pure poésie. *Etudes et esquisses sur Mickiewicz* (2016) et le livre «La nuit romantique» (publié en 1985, 2011). Pendant la période de «Solidarité», elle a été impliquée dans les activités de l'opposition vers le communisme, une activiste du Club de l'Intelligentsia Catholique. Toute sa vie est liée à Wasilkow, Białystok et Podlasie.

Les patrons de thèses étaient: de thèse de Prof. Kowalczykowa: prof. Włodzimierz Szturc (Université Jagiellonian), prof. Kamila Budrowska (Université de Białystok), prof. Marian Kisiel (Université de Silésie). De thèse de Prof. Halina Krukowska: prof. Bogusław Dopart (Université Jagiellonne),

prof. Marek Piechota (Université de Silésie) et prof. Mikołaj Sokołowski (Institut de recherche littéraire de l'Académie polonaise des sciences).

Après la cérémonie, les Honorés et les invités ont pris part à un cocktail festif, puis ont écouté un concert de musique classique interprété par Père Docteur Zbigniew Stępniaak avec le groupe «Non Terminum». La cérémonie d'octroi des titres a été honorée par la performance de la Choeur académique sous la direction de prof. Edward Kulikowski, au cours de laquelle l'hymne national de la Pologne La mazurka de Dąbrowski, Gaude Mater et Gaudeamus ont été joués.

Ce livre présente les profils de Docteurs Honoris Causa, les critiques de leurs réalisations, les conférences des deux docteurs et la justification des demandes. L'octroi du titre de Docteur Honoris Causa au prof. Krukowska et prof. Alina Kowalczyk a été l'événement central du 50e anniversaire du Milieux philologique à Białystok (1968–2018), célébrée par la Faculté de Philologie de l'Université de Białystok.

**PROFESSOR ALINA KOWALCZYKOWA.
DOCTOR *HONORIS CAUSA*
OF THE UNIVERSITY OF BIAŁYSTOK,
Ed. by Joanna Godlewska, Anna Janicka, Jarosław Ławski,
Faculty of Philology of the University of Białystok,
Białystok 2018**

SUMMARY

On December 20th, 2017, the Senate of the University of Białystok unanimously adopted Resolutions No. 2157 and 2156 on conferring the honorary titles of Doctors *Honoris Causa* upon Prof. Alina Kowalczykowa (Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences in Warsaw) and Prof. Halina Krukowska (University of Białystok, Faculty of Philology). On April 11th, 2018 at midday, an awarding ceremony was held in the presence of His Magnificence Rector and the Senate of the University of Białystok, representatives of the academic community, and numerous guests. The laudatory speeches were delivered by Prof. Jarosław Ławski (East-West Chair of Language and Literature Studies, University of Białystok), who had supervised Prof. Krukowska's nomination, and by Prof. Bogusław Nowowiejski (Department of the History of the Polish Language, University of Białystok), who had supervised Prof. Kowalczykowa's nomination. Next, the floor was given to His Magnificence Rector of the University of Białystok Prof. Robert Ciborowski. The two eminent scholars had been nominated for honorary degrees by the Faculty of Philology; their nominations had been processed by the Faculty of

History and Sociology. For this reason, the ceremony was led, on behalf of the organisers, by Prof. Joanna Sadowska of the Faculty of History and Sociology.

Professor Alina Kowalczykova, née Lorentz has published dozens of papers and books on the Romantic art and literature in Poland and Europe as a whole. They include *Romantyczni szaleńcy* [The Raving Romantics] (1977), *Warszawa romantyczna* [The Romantic Warsaw] (1987), *Manifesty romantyzmu 1790–1830* [The Romantic Manifestos of 1790–1830] (1977), *Słowacki* (1994), *Pisma rozproszone i zarzucone* [Writings Dispersed and Abandoned] (Białystok 2014 and 2016, Vol. 1-2). She co-authored *Słownik literatury polskiej XIX wieku* [Dictionary of the Nineteenth-Century Polish Literature] (1989). Prof. Kowalczykova is the author of an innovative school textbook on Romanticism and a founder of the 'Province' Association of Humanities Teachers. She is also the founder and manager of the Stefan Żeromski Museum in Konstancin. Most of her life and work has been centred around Warsaw.

Professor Halina Krukowska has created the Białystok school of research on Polish and European Romanticism. In 1994, she initiated the Dark Romanticism publication series (as of 2017, thirty-seven volumes have been published in the series) and remained its director until 2007. During her career, Prof. Krukowska has supervised over 250 master theses. She has authored the books „*Pan Tadeusz*” jako *poezja czysta. Studia i szkice o Mickiewiczu* [‘Sir Thaddeus’ as pure poetry. Studies and essays on Mickiewicz] (2016) and *Noc romantyczna* [The Romantic Night], published in 1985 and reprinted in 2011. With the rise of the Solidarity movement, Halina Krukowska became involved in anti-communist opposition; she was an active member of the Club of Catholic Intelligentsia. She has always had strong links with the Podlasie region, and in particular with Wasilków and Białystok.

The reviewers involved in the conferment procedure were, in the case of Prof. Alina Kowalczykowska, Prof. Włodzimierz Szturc (Jagiellonian University), Prof. Kamila Budrowska (University of Białystok), and Prof. Marian Kisiel (University of Silesia). In the case of Prof. Halina Krukowska, the reviewers were Prof. Bogusław Dopart (Jagiellonian University), Prof. Marek Piechota (University of Silesia), and Prof. Mikołaj Sokołowski (Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences).

After the ceremony, the recipients of the honorary degrees joined the guests for a celebratory cocktail party followed by a classical music concert performed by the Rev. Dr Zbigniew Stępniaś and the *Non Terminum* ensemble. A performance of Dąbrowski's Mazurka, *Gaude Mater Polonia*, and *Gaudeamus* by the Academic Choir conducted by Prof. Edward Kulikowski added even more splendour to the awarding ceremony.

The book includes the academic profiles of the two eminent recipients of the *honoris causa* degrees, reviews of their works, the justification of their nomination, and their acceptance lectures. The conferment of honorary degrees upon Prof. Kowalczykowska and Prof. Krukowska became the key event of the celebrations of the 50th anniversary of academic philology in Białystok (1968–2018) held by the Faculty of Philology of the University of Białystok.

**PROFESSOR ALINA KOWALCZYKOWA.
DOKTOR *HONORIS CAUSA*
DER UNIVERSITÄT BIAŁYSTOK,
Red. Joanna Godlewska, Anna Janicka, Jarosław Ławski,
Philologische Fakultät der Universität Białystok, Białystok 2018**

ZUSAMMENFASSUNG

Am 20. Dezember 2017 nahm der Senat der Universität Białystok einstimmig die Entschlüsse 2157 und 2156 über die Verleihung der Ehrendoktorwürde an Frau Prof. Alina Kowalczykowa (Institut für Literaturforschung der Polnischen Akademie der Wissenschaften Warschau) und Frau Prof. Halina Krukowska (Universität Białystok, Philologische Fakultät) an. Am 11. April 2018 um 12.00 Uhr wurde im Beisein Seiner Magnifizenz des Rektors und des Senats der Universität Białystok, der akademischen Gemeinschaft und zahlreich erschienenen Gästen beide Professorinnen feierlich der Ehrendokortitel verliehen. Die Laudatien hielten der Betreuer des Ehrenpromotionsverfahrens von Frau Professor Krukowska – Prof. Jarosław Ławski (Lehrstuhl für philologische Forschungen „Ost-West“ der Universität Białystok) und der Betreuer der Ehrenpromotion von Frau Professor Kowalczykowa – Prof. Bogusław Nowowiejski (Lehrstuhl für die Geschichte der polnischen Sprache der Universität Białystok). Außerdem ergriff Seine Magnifizenz der Rektor der Universität Białystok Professor Robert Ciborowski das Wort. Die Ehrendokortitel wurden auf Antrag der

Philologischen Fakultät verliehen, das Ehrenpromotionsverfahren selbst lief über die Historisch-Soziologische Fakultät. Die Verleihungsfeier leitete im Namen der Veranstalter Frau Professor Joanna Sadowska von der Historisch-Soziologischen Fakultät.

Frau Professor Alina Kowalczykowa, geborene Lorentz, hat mehrere Dutzend Studien und Monografien zur Kunst und Literatur der Romantik in Europa und Polen veröffentlicht, darunter: *Romantyczni szaleńcy* (deutsch: Romantische Wahnsinnige) (1977), *Warszawa romantyczna* (deutsch: Das romantische Warschau) (1987), *Manifesty romantyzmu 1790–1830* (deutsch: Manifeste der Romantik 1790–1830) (1977), *Słowacki* (1994), *Pisma rozproszone i zarzucone* (deutsch: Verstreute und aufgegebenen Schriften) (Białystok 2014 und 2016, Bd. 1-2); sie ist Mitherausgeberin *Lexikons der polnischen Literatur des 19. Jahrhunderts* (1989) und Autorin des neuartigen *Lehrbuchs Romantyzm*; sie hat den Verein für humanistische Lehrer „Prowincja“ ins Leben gerufen. Frau Professor Alina Kowalczykowa hat das Stefan-Żeromski-Museum in Konstancin gegründet und steht diesem heute vor. Sie ist das ganze Leben lang mit der Stadt Warschau verbunden.

Frau Professor Halina Krukowska begründete die Schule von Białystok zur Erforschung der polnischen und europäischen Romantik und regte die Herausgabe der wissenschaftlichen Publikationsreihe „Czarny Romantyzm“ (deutsch: Schwarze Romantik), die ab 1994 erschien, in deren Rahmen bis 2017 37 Bände erschienen sind und die sie bis 2007 leitete; bei ihr promovierten über 250 Magister. Sie ist Autorin der Monografie *„Pan Tadeusz“ als reine Dichtung. Studien und Skizzen über Mickiewicz* (2016) und des Buches *Noc romantyczna* (deutsch: Romantische Nacht) (Hrsg. 1985, 2011). In der Zeit der Solidarność-Bewegung war sie in der demokratischen Opposition gegen die kommunistischen Machthaber aktiv und engagierte sich im

Netzwerk *Klub der katholischen Intelligenz*. Ihr ganzes Leben ist eng mit der Stadt Wasilków, Białystok und der Region Podlachien verbunden.

Gutachter für das Ehrenpromotionsverfahren von Frau Professor Kowalczykowa waren Prof. Włodzimierz Szturc (Jagiellonen-Universität Krakau), Prof. Kamila Budrowska (Universität Białystok) und Prof. Marian Kisiel (Schlesische Universität Katowice). Im Ehrenpromotionsverfahren von Frau Professor Halina Krukowska traten als Gutachter Prof. Bogusław Dopart (Jagiellonen-Universität Krakau), Prof. Marek Piechota (Schlesische Universität Katowice) und Prof. Mikołaj Sokołowski (Institut für Literaturforschung der Polnischen Akademie der Wissenschaften) auf.

Nach der feierlichen Verleihung der Ehrendoktorwürde nahmen die Geehrten und Gäste an einem feierlichen Empfang teil und lauschten anschließend einem klassischen Konzert mit Pfarrer Dr. Zbigniew Stępiak und dem Ensemble „Non Terminum“. Während der Verleihungszeremonie trat der Akademische Chor unter Leitung von Prof. Edward Kulikowski auf, der den Dąbrowski-Marsch, die Hymne Gaude Mater Polonia und das Studentenlied Gaudeamus igitur vortrug. Das vorgelegte Buch präsentierte Porträts der beiden Doktorinnen honoris causa, Rezensionen ihres Schaffens, Vorlesungen und Vorträge beider Ehrendoktorinnen sowie die Begründung des Antrags auf Verleihung der Ehrendoktorwürde. Die Verleihung des Dokortitels ehrenhalber an Frau Prof. Krukowska und Frau Prof. Alina Kowalczykowa war das zentrale Ereignis der Feiern zum 50-jährigen Bestehen der Philologischen Gemeinschaft in Białystok (1968–2018), die von der Philologischen Fakultät der Universität Białystok veranstaltet wurden.

INDEKS NAZWISK

A

Adamczyk Zdzisław Jerzy – 31

B

Bachórz Józef – 14, 19, 32, 53, 58, 71,
83

Bonaparte Napoleon – 67

Brandys Kazimierz – 22

Brodzka-Wald Alina – 37

Broniewski Władysław – 46

Brzozowski Jacek – 16, 25

Budrowska Kamila – 9, 18, 24, 27, 77,
88, 93, 97

Burzka-Janik Małgorzata – 86

C

Chmielowski Piotr – 44

Ciborowski Robert W. – 10, 75-77,
87, 91, 95

Constable John – 21

Czachowska Jadwiga – 29

Czaykowski Bogdan – 46

D

Dalecka Teresa – 36

Dopart Bogusław – 88, 93, 97

Dorosz Beata – 28-29

F

Friedrich Caspar David – 21

G

Giedroyć Jerzy – 64

Głowiński Michał – 23

Godlewska Joanna – 87, 91, 95

H

Hartwig Julia – 23

J

Janicka Anna – 24, 36, 84-85, 87, 91,
95

Janion Maria – 33, 34, 42

Jasiński Brunon – 36

Jaworski Krzysztof – 36

Jedlicki Jerzy – 23

K

Kalinowska Maria – 33

- Kisiel Marian – 9, 18, 24, 41, 77, 88,
93, 97
- Kisłak Elżbieta – 33
- Klaczko Julian – 64
- Kniazewicz Karol Otto – 67
- Konwicky Tadeusz – 22
- Kotarbiński Tadeusz – 56
- Kowalczykowa Alina – 6, 9-39, 41-49,
51-61, 63, 69-73, 75-77, 79-89, 91-
93, 95-97
- Kowalski Grzegorz – 24, 36
- Krasiński Zygmunt – 21, 65, 66, 68
- Krukowska Halina – 10, 22, 87-89, 91-
93, 95-97
- Kulikowski Edward – 10, 89, 93
- Kwapiszewski Marek – 33, 34
- L**
- Lechoń Jan – 46
- Leończuk Jan – 83
- Leśmian Bolesław – 22
- Lipska Ewa – 45
- Lipski Jan Józef – 37
- Lorentz [rodzina] – 18
- Lorentz Stanisław – 13, 21-22, 24, 28,
30, 43, 59, 63, 72, 80
- Lorentzowa z Nasfeterów Irena – 13,
43, 81
- Lorentzówna Alina – zob.
Kowalczykowa Alina
- Lorentzówna Irena – zob. Nowak Irena
- Ł**
- Ławski Jarosław – 10, 35, 36, 87, 91, 95
- M**
- Marciszek Teresa – 38
- Markiewicz Henryk – 59
- Mickiewicz Adam – 20, 21, 48, 65-68,
88, 92
- Mickiewicz Mikołaj – 66
- Miłosz Czesław – 46
- Miłosz Janina – 46
- Mrowcewicz Krzysztof – 31
- N**
- Nieznańska Bożena – 37
- Norwid Cyprian Kamil – 42
- Nowak Irena – 43, 81
- Nowosilcow Nikołaj – 64
- Nowowiejski Bogusław – 17, 73, 76,
87, 91, 95
- O**
- Okopień-Sławińska Aleksandra – 37
- Osiecki Marek – 82
- Ossowska Maria – 43
- Ossowski Stanisław – 43
- P**
- Paczoska Ewa – 31

Parandowski Jan – 42
Pelikan Waclaw – 64
Piechota Marek – 89, 93, 97
Pigoń Stanisław – 31, 46, 68
Piłsudski Józef – 46, 64, 65
Przemyk Grzegorz – 37

R

Radziwiłowicz Jerzy – 23
Rejtan Tadeusz – 67

S

Sadowska Joanna – 9, 73, 88, 92, 96
Skarga Barbara – 48, 49
Skrzypczyk Mirosław – 16, 25
Slendzińscy [rodzina] – 23
Słomski Antoni – 14, 20, 22, 29,
31, 44, 46, 51, 54, 57-59, 70
Słowacka z Januszewskich Salomea –
64
Słowacki Juliusz – 9, 14, 17, 20, 21,
29, 31, 32, 38, 47, 54, 57-59, 64-
66, 68, 70-71
Sobolewska Justyna – 21, 36
Sokołowski Mikołaj – 89, 93, 97
Staff Leopold – 22
Stanisz Marek – 16, 25
Stefanowska Zofia – 33
Stempowski Jerzy – 46
Stępnia Zbigniew – 10, 89, 93, 97

Szałagan Alicja – 29
Szturc Włodzimierz – 9, 18, 24, 51,
77, 88, 93, 97

T

Tuwim Julian – 29, 31, 46, 54, 57-59

W

Wajda Andrzej – 23
Wat Aleksander – 14, 20, 22, 31, 46,
48, 54-55, 57, 58, 64
Wyka Kazimierz – 13, 18, 28, 33, 44,
51, 69

Z

Zanussi Krzysztof – 23
Ziejka Franciszek – 23
Zygmunt-Wiezik Jolanta – 6, 12, 86

Ż

Żeromska Monika – 15, 30, 31, 46,
57, 72
Żeromski Stefan – 9, 15, 20, 22, 30,
33, 38, 44, 46, 57, 59, 65, 72, 88,
92, 96
Żmigrodzka Maria – 33, 52